Контрольный экземпляр

«Массе а мехкий пролетареш, вІашагІкхета!

СЕРЛАЛО

СОВЕТСКИ СОЮЗА КОММУНИСТИЧЕСКИ ПАРТЕ НОХЧ-ГІАЛГІАЙ ОБКОМА, НОХЧ-ГІАЛГІАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТЕИ МИНИСТРИЙ СОВЕТЕИ ОРГАН

«СВЕТ» Орган Чечено-Ингушского обкома КПСС, Верховного Совета и Совета Министров ЧИАССР

Газет арадувл 1923 шера денз ★ ШИНАРА, 26 ИЮНЬ, 1990 ШУ. ★ № 75 (7889). ★ Мах 3 кеп.

ИйссазлагІа хержача Нохч-ГІалгІай АССР Лакхехьарча Совета аргІанара йоаца сесси

Хьалха хоам баь ма хиллара, 25 июне г Грозне общественно-политически центре болх беш хилар ийссазлагІа хержача Нохч-ГІалгІай АССР Лакхехьарча Совета аргІан йоаца сесси. Цига дувца оттадаьдар ер дешаш:

1. Могашал тоаяра хьала а из тоаяраи НГІАССР унахцІено лораяра материально-технически база чІоагІъяраи де дезарий хьакъехьа.

2. Республика социально-экономически дегІайоалаяра правительственни программа кхоачашъярах йола Министрий Совета информаци.

3. Городскойи районнии халкъа судий судахой хоржилга.

Сесси хьайийллар КПСС Нохч-ГІалгІай обкома хьалхарча секретара, республика Лакхехьарча Совета Председатела **Д. Г. Завгаева.**

Сессе болх дІаболабалале Д. Г. Завгаева депутаташта дийцар РСФСР халкъа депутатий хьалхарча Съезда а, Российски коммунистически парте Учредительни съезда а балхах.

Ден повестка чІоагІъяьчул тІехьагІа, хьалхарча дешах доклад йир НГІАССР Министрий Совета Председатела хьалхарча заместитела **Г. Х. Эльмурзаева.** Цо белгалдаьккхар, республике унахцІено лораяра объекташ хьалъелга чІоагІа воча хьале хилар а материально-технически база чІоагІа мела хилар а.

Къаьстта теркам тІабахийтар унахцІено лораяра эша кадраш кийчъелга хила ма доагГІара ца хилара.

Докладах йолча пренешка къамаьлаш дир халкъа депутаташа **Г. Эльмурзаевас, А. Чепсуркаева, Р. Омарова, Х.-А. Бисултанова, В. Н. Филькина, Б. Хациева, Р. Татиева, Ю. Усамова,** иштта кхычар. Цар массане а белгалдоахар республика унахцІено лораяраи могашал Іалашъяраи дола хьал чІоагІа во латтилга, из дикагІча оагІорахьа хувца дезилга. Хьалхарча дешах йола решени чІоагІъянзар депутаташа. Из массе оагІорахьара тоаьчул тІехьагІа аргІанарча сессе чІоагІъе соцам бир.

ШоллагІча дешах йола информаци йир НГІАССР Министрий Совета Председатела хьалхарча заместитела **В. М. Данилеца.**

ИйссазлагІа хержача аргІан йоацача сессе шийн болх чакхбаьккхар городскойи районнии халкъа судий судахой харжарца.

Российски Советски Федеративни Социалистически Республика Коммунистически парте Учредительни съезда

СОЦАМ

РСФСР Коммунистически парти хьаяра хьакъехьа

1. РСФСР Коммунистически парти хьайойла.

2. РСФСР Коммунистически парте республика территоре тІара партийни организацеш чулоацаш, из КПСС бІарчча дакъа хилар, цун программни документашцеи Уставацеи кулгалдеш хилар, цун дар санна партийни билет долаш хилар оттадолда.

3. Учредительни съезде хорж РСФСР Компарте ЦК хьалхара секретарь, контрольни Комиссе председатель, Центральни комитети Контрольни комиссин.

РСФСР Компарте ЦК Политбюро вІашагІйолланза яргйоацаш лоархІалда.

4. Хержача РСФСР Компарте ЦК-ана тІадуллалда чакхдоахаргдолча гІУлакхий хьадда программа а оттаяь, Учредительни съезда шоллагІа этап дІаяхьара ден повесткахи ханехи йола предложенеш кийчъелга.

РСФСР Коммунистически парте Учредительни съезда

ДЕКЛАРАЦИ

Оаха, РСФСР Компарте Учредительни съезда делегаташа, республика дуккагІболташа, республика коммунистий лоІам дІа а бовзийташ, мехкен партеи кхела хьалхара, Россе кхоаненна хьалхара боккха бехктокхам кхета а беш, дІахьув, бІарчча цаІ йолчеи кердайоалаш йолчеи КПСС-а юкъе Российски Советски Федеративни Социалистически Республика Коммунистически парти хьаяр.

Оаха лаьрхІар хьалхадаьккхад:

— кердача союзни договора ларда тІа СССР-а юкъе РСФСР бокъонца йола пачхьалкхен, политически, экономически суверенитет оттаяро;

— РСФСР территоре тІа дахача халкъий къаман - политически сакхетам лакхбаларо;

— республике социально-политически хувцамаш ондадовлароги кІоаргдаларои, бокъонца йолаш йолча дукхапартийносто:

— республика экономикера, духовни сферера, экологера кризисни хьал дІадаккханза дарг ца хиларо, кийчъеш йолча рыночни экономикага довлара нийсагІа бола никъ белгалбанза барг ца хиларо:

— КПСС демократически яра, партийни наьха Іаьдал чІоагІдара ларда тІа партена керда духовно-нравственни сибат дала, цун цхьоагІо чІоагІъе езаш хиларо.

Съездо чІоагІа а бехктокхаме а дІакхайкаду: российски коммунисташ КПСС-ера къаьстта дакъа доашка да яхаш да хилар. Оаха КПСС-а юкъе РСФСР Компарти хьаьй цхьатарра цаІаш долча программнии уставнии документий ларда тІа.

Съездо бакъю ерригача союзни республикай Компартей бокъонаш бокъонна цхьатарра хилара принцип, РСФСР Компарти нийссачара юкъе нийсса лоархІаш хилар.

Парте идейно-теоретически ларда я ханара йиста Маркса, Энгельса, Ленина идеяш, духовни рузкъа, дунен общественно-политически хьилаиеи культуранеи карагІдаьннараш.

РСФСР Компарте хьаллоац болхлой класса, ахархой, интеллигенце, экономически пайдана, социальни нийсхо йолаш, духовни лоалара яьккха демократически строй хьаяра тІехьа латтача общества дерригача тІоаний хьашташ.

Цо хьаллоац социалистически хоржам, коммунистически перспектива, шийн гІУлакхаш интернационализма принципа ларда тІа вІаштІехьдоах.

РСФСР Компарте хьаллоац дерригача къамий юкъера барт-цхьоагІони граждански машареи, общества гІУлакха республика кхолламий низаш вІашагІтохара идея.

Российски Федераце халкъашта долча гІУлакха дерригача прогрессивни общественни боламашца цхьана гІУлакхаш леладара хьайийлла гу тхона республика Компарти.

Оаха дІакхайкаду, вай республика Компарти РСФСР-еи СССР-еи Конституцешкеи законашкеи хьежжа яхаш болх беши хургхилар. Политически лидерствана йола бокъо, практически гІУлакхашца халкъа тешам а болийташ, пачхьалкхен Іаьдала органашкеи общественни организацешкеи болх беш болча коммунисташка гІолла шийн политика чакх а йоахаш хьаллоаттаергхи л а р, демократически хоржамаш долча хана царна юкъе викалаш хулга хьаллоацаргхилар.

КПСС программни документий гома юкъе гІУлакхаш а леладеш, РСФСР Компарти дага я вай мехка гуманни, демократически социализм, правови пачхахьалкхе, дукхача кепара экономика хьаяра тІехьа, Росси ССР Союзеи дерригача халкъий культура тоаяра тІехьа леррагІа къовсам лоаттабе.

Халача хана хьахулаш я вай республикански партийни организаци. ЦІенхаштта хІамаш да цо ла дезаргдолаш. ХІаьта а тхо дог тийша да, РСФСР Коммунистически парти Росси юха дийн а яь дІаоттаяра, цун халкъий вахара боарам лакхбара, наха демократи, социальни аьттуви кхерамзлеи Іалашъяра низ бола политически фактор а хинна дІаоттаргйолгах.

Къахьегача адамашца бохаргбоаца барт хилар, коммунисташ кхотабеннеи демократически цхьоагІо йолаши хилар — РСФСР Коммунистически парте перспективеи кхоанеи.

СЕЗОНА КИЙЧЛУ

Укх деношка Ачхой-Мартановски райпищекомбинатера болхлой кердача сезонах кийчлуш ба. Оборудованена профилактика яь а баьнна, арахьара а чура а помещенеш цІенъеш ба уж. ХІаьта массехк ди даьлча ялат чуэца кийча хургья комбинат.

Хьалха санна комбината керттера ассортимент хургья тайп-тайпара сокаши алкогольни доаца маларашн. Бакъда, кхы а керда продукци арахеца безам ба укхаза. Уж я. боалий а иштта кхыча соний а консерваш.

— Продукце ассортимент оаха кхы а шеръйинча, — йоах предприяте директора В. Хасанова, — тха вІаштІехьдаргда оборудовани а лини а сеца па еш кхы а дукхагІа пайда эца.

Укх шера планагІа яша йохка еза томаташ 5 млн. 79 эзар условни банка я. ХІаьта арахеца еза продукци 2 млн. 561 эзар сома маьха я. ТІаккха цох хьахила безаш бола цІена пайда 140 эзар сом ба.

Хьинаре къахьийгар комбината болхлоша карарча шера пхе бетта а. Цу юкъа укхаза арахийцар 1 млн. 281 эзар сома маьха продукци. Долче, 46 эзар сом пайда а бнр.

В. КУРБАНОВ.

РСФСР КОМПАРТЕ УЧРЕДИТЕЛЬНИ СЪЕЗДЕ

ПАРТЕ НАЗРАНОВСКИ РАЙКОМА ХЬАЛХАРЧА СЕКРЕТАРА А.-Х. Х. АУШЕВА ДАЬ КЪАМАЬЛ, НОХЧ-ГІАЛГІАЙЧЕ

Хьамсара новкъостий! Вай партии мехка экономикеи белгала халача хьал тІа я. Цу хьакъехьа дийцад доклада тІа а къамаьлаш даьраша а. Критика дукха яр, критика е Іомаденнад вай. Цхьабакъда, цу гІУлакха, сона хетачох, критика, боарамал тІех а яьккха, зуламаш деча дІакхоачаьй вай. Гучох, критикахи самокритикахи — вай хьалхагІа хиннача керттерча герзах — общества низ массаза а хилац. Вай, коммунисташа, дика кхетаде деза, партенеи экономиканеи тІаэтта хьал боккъонца отта доагІаш этта хилар, цудухьа деррига а сатийнагІа тІаэца деза.

Со дог тийша ва, нагахьа санна ужжамо йолча халонашца ювзаенна йола перестройка эшаш яр-ядар хар духьа тха халкъа юкъе хІанз референдум йича, дукхагІболча наха цунна тІехьа кхаж тоссаргхиларах. Духьала хургбац шоашкарча доалах къаста ловш боаца управлене , административно-командни система даьрагІа бола гІончийи кердача хьалашка шоай алапи даккхар духьа болх бе безаргбола нахи мара

Нагахьа санна из ишта дале, искусственно кхохка хІана ду хьал?

ХІаьта конференце со вихал волча наьха даькъах лаьца дийцача, бІубенна ала йиш йолаш ва со: царех дукха а дукхагІа бараша перестройка хьаллоац. Из вывод бакъъяь дІахьокхар духьа укх тайпара факт йоалаергъя аз. Бусалба болча гІалгІаша — хІаьта даьлах тешараш гІалгІашта юкъе 90 процентал кІезигагІа бац — дуІашца АллахІагара дех перестройка толам баккхар. ХІаьта из цхьа бахьан доацаш а дац. ГІалгІашка моллагІча кхыча халкъал боккхагІа бала кхаьчаб сталински репрессей ханашка. Аьлча кхоачам ба, цхьа саг ца вуташ уж Іобахьийтача хана шелалах, моцалах, лазарех нийсса ахаш хІана байнабац, аьнна, уж байна хилар. 30 шерал тІех ха льнай Кавказе уж юхаболабаьчул тІехьагІа, законагІа бахьийта ца боагІаш уж Іобахьийта хиларах йола еррига акташ тІанийцай, цхьабакъда, таханарча дийнахьа шоай лаьтташ, цІенош юхадаха, Сталинеи цун гІозарон дІаьккха автономи юхаоттае ца могаш ба гІалгІай. Уж Іобахьийтара 24 сахьат нийшад, хІаьта нийсхо ца хилар дІадаккхара 50 шу эш, кхы дукхагІа эша а мег. ХІаьта а гІалгІай теш гайнаганза нийсхо котъяргйолгах, цудухьа шоай догдоахийла партеца ювз цар.

Лакхе дийцача бахьанех тха халкъ экономически а социальни а даькъе чІоагГІа тІехьадисад доаллахарча кхыча халкъел, хІаьта из шийн аргІан цІенхаштта Іаткъ из культурно дегІакхувлара. Цудухьа цу хьалера арадалара овлангара гІулакхаш чакхдаха деза. Цунца дувзаденна съездагара дехар ду аз вай хоржаргйолча Политбюро эгтара гаргтагІарча заседане гІалгІай халкъа социально-политически хьалах дола дош дувцилга. ГІалгІай воча хьал тІа хиларах дувцаш йола массехк цифра йоалаергъя аз. ГІалгІай бахача районашка укх тІеххьарча 30 шера, мадарра аьлча, цхьаь цаІ предприяти хьалъьяц, болх бе моттиг йоацаш 20 эзар саг ва. Из бахьан долаш болх бе йиш йолча нахах аханел совгІабараш шоаш бахача моттигашка къахьега таро йолаш бац, сезонни балхаш де кхыча регионашка аха безаш хул уж. Нормативашка диллача эшачул шозза-кхозза кІезигагІа Іалашбаьб баха нах социальни инфраструктура объекташца.

Хьамсара Михаил Сергеевич! Хьога Хьайга дехар ду аз. Нагахьа санна автономи меттаоттаяра, хІаьта иштта гІалгІай экономически а социально а дегІабоалабара де дезар сихха ца дой, хьал тІахьожам лоатталургбоацача дІакхоачаргда. Из кхетадеш ва массава, цу даькъе Іа тІадиллараx вІашагІъелла СССР Къамий Совета комисси я. Из иштта дале а, дош къоастаделга тІехьадоах, хІаьта халкъ цу гІУлакха чІоагІа раьза дац. Аз дех Хьога ший болх укх гаргарча деношка чакхбоаккхилга комиссена тІадиллар, хІаьта гІалгІай автономи меттаоттаяра хьакъехьара дош оттадар. Из дош къоастаданза даргдац. Цунна альтернатива яц. Из дехар ду берригача коммунисташа, дерригача халкъо. Баркал ладувгІарах.

КПСС ОБКОМЕ

Парте Нохч-ГІалгІай обкома бюро шеръяь заседани хилар дІадахача, шоаттаийнахьа, из дІайихьар КПСС обкома хьалхарча секретара, Нохч-ГІалгІай АССР Лакхехьарча Совета Председатела Д. Г. Завгаева. Заседане бийхабар парте горкомийи райкомийи хьалхара секретараш, идеологически актив, массови информаце болхлой.

ХІанз областной партийни организацена хьалхашка латтача декхарех дувцале хьалха, Д. Г. Завгаева гулбеннарга дийцар РСФСР халкъа депутатий хьалхарча Съезда а Российски коммунистически парте Учредительни съезда а балхах. Цо теркам тІабахийтар уж шаккхе форум Россе халкъий вахаре боккха исторически лоархІам болаш хилара.

Халкъа депутатий Съезде тІанийцар Российски Федераце суверенитет чІоагІъеш дола а мехка политически, экономически систем а н а кІоаргга реформа яра а тІадерзадаь цхьадола законаш. Царех цхьадараша СССР Конституцена цІенхаштта хувцамаш юкъехьу.

Хетаргахьа, Нохч-ГІалгІайчен халкъа депутатий а дезаргда республика Конституцена цІенхаштта тІатохараш юкъедоаладе. Іаьдал деррига а дизза Советашка дІадалара тІабода никъ керттера хила беза партийни организацей ерригача Советийн балха тІа.

РСФСР халкъа депутаташа укх гаоггарча хаца дІахьорга харжархошца, къахьегама коллективашца вІашагІкхетараш. Цар ма дарра дувцаргда тІанийцача законех. Россе халкъа депутатий Съезда балха юкъе шоаша дакъа лацарах. Духхьал формана духьа а доацаш, белгалдаьккхар Д. Г. Завгаева, из деш ла Іаьдала лакхерча органашка шийн викалаш болх мишта беш ба наха дикагІа дІахаьйтара. республикера общественно-политически хьал тоадара, социально-экономически проблемаш толамца кхоачашъяра. Цу дерригнех лаьца республикански газеташа, телевидене а, радио а, шерра, къаьгга дувца деза.

Д. Г. Завгаева хоам бир, РСФСР коммунистий Учредительни съезде парте Центральни Комитет а, контрольно-ревизионни комисси а вІашагІйоллилга дІахьош хилараx. ДукхагІа болча делегаташа хьахайтар РСФСР Компарти общественни керттера лоархІам болаш хила езилга, кердача формаех, структурех пайда а эцаш, партийни наьха Іаьдала полномочеш ма могга чІоагІъе езилга.

Халкъа депутатий Съезде а Россе коммунистий съезде а Нохч-ГІалгІайчен викалаша нийса, хьдда, парте унахцІена низаш вІашагІтохара, марксизма-ленинизмана тІехьа чІоагГІа латтара тІаерзаяь позици лелаяьй. Пачхьалкхе хьалъеча — РСФСР халкъий федераци чІоагІъеча масса долча къамийн халкъийн цхьатарра бокъонаш хилара тІехьа ба уж.

Цул тІехьагІа бюро заседане дийцар республике карарча ханара гІУлакхаш мишта лел. Гурахьа дІадийна ялаташ чуэнара болх мела хилара теркам тІабахийтар. Деррига а хьенха ялат 4 эзар гектар мара яц, хІаьта хІара дийнахьа хьакха езар 20 эзар йолча.

Массехк районе шура йоаккхилга тІехьадусаш да. Дукхача колхозашка, совхозашка доакъар Іалашдеча хана цуи дикала теркам тІа ца бохийташ моттигаш я. Цу тайпарча гІУлакхаша хьалха мел баь болх боабу.

Республика партийни организаце боккхача маІане лерхІ «Фусам-2000» яха программа кхоачашъяр. Ах шера гІишлош хьалъелга соахка укх ханаца нийсдича шозза дегІаденад. Иизза реконструкци яь тоабеш ба Грознера керттерча наькъех цаІ — Первомайски улица. Шерра дІахьош да боахама хьисапе наха баха цІенош хьалделга.

Поккхий таронаш йолаш я «Здоровье» яха программа. Из кхоачашъяра духхьал шин шера дІадохийтаргда 60 миллион сом, хьалха 10 — 12 миллион сом мара ца хиннача.

Д. Г. Завгаева хоам бир, республика кулгалхоша СССР электронни промышленноста министрана В. Т. Колесникова Нохч-ГІалгІайчене (Назране, Аргуне, Урус-Мартане, МагІалбике, Грозне, кхыча городашка а юрташка а) экологически даькъе чІоагІа цІена йола электронни промышленноста предприятей филиалаш хьалъяра хьэкъехьа барт баь хиларах. Де дезар да министерства викалаш хьакхачалехьа уж филиалаш чухургйола моттигаш белгалъяхар. из декхар кхоачашдарна дувзаленнача кхыдолча дешанка хьажар. Цул совгІа Д. Г. Завгаева хоам бир СССР Гостелерадио кулгалхошца 1991 шера денз телевидене моттигерча студе вещани шера кхы а 300 сахьат йІаьхъяь хиларах.

Массови информаце средствашта критика йир бюрос. Къахьегача нахах, хьалха латтача опытах кІезига дувц, аьлар, цар. Шоашта хьалхашка латта декхараш дизза кхоачаш ца деча, болх юкъагІа боахачарех. хІама бебашха ца хетачарех, производство, дегІаяра новкъарле ечарех, законаш телхадечарех, дувцац аьлар газеташ тІа, телевидене, радио гІолла.

Вай декхарийла да, аьнна, белгалдаьккхар Д. Г. Завгаева, дикадар, толашагІдар общественностага дІагойташ санна, хьалхашкахьа ахара новкъарле мел еш дар хьагучадаккха.

Заседане массехк района кулгалхоша хоам бир гурахьа дийна ялаташ чуэцилга, доакъар Іалашдара, хьайбай боахамерча хьалах. Заседане итог а еш, шийга деннача хаттарашта жоп делар Д. Г. Завгаева.

ХЬУВКЪАМАХ ТЕШАМ БЕННА

Тхо «Экажевский» совхозе хиннача дийнахьа ахархой шоай цІагІа бисача а хІама доацаш йоачан яр. ХІаьта а доакъар Іалашдеш йолча укхазарча мехотрядера болх хийцца дІабодаш бар. Цхьаь цхьаІ саг чувахавацар, цхьаь цхьа механизм сецаяцар. Доакъар кийчдерий девиз укх тайпара я: «Доакъар кийчдара долча республикански месячнике — хьалхара моттиг!» Керда директор Добриев Руслан а кхай тІа ва. Гуш да-из чІоагІа дог лазаш, сагота волга. Доакъар Іалашдеча района совхозашта юкъе хьалхара моттиг цу совхоза болхлошка я. Мехотряда начальник а ва деннача деша да. Из ва механизатор Тумгоев Салан-Гири.

Цо тхоашта еннача справкай статистикаца дІадувца лов тхона.

Июнь бекъабалалехьа 1000 гаргга тонн хьалхарча баьций силос цхьан совхозо лаьттагІа елла ха тхона дагаягІац цу районе. Цхьаькха а да белгалдаккха дезаш: хІара механизаторага ший план-график я. Цунна хов, масала, доакъар ферме дІадахьа дезаш вале — ший мел дахьа деза, ший транспорта тІа из хьатІадотта декхарийла вар малав, шийна дийнахьа мел алапий доагІа.

Къаьстта дика вІаштІехьбаьккхаб из болх цу вай ювцача мехотряде. ЦІераш яьхар тхона цига хьинаре къахьегача наьха. Царех бар Шанхоев Яхьъя, Арапиев Салман, Алиев Исраил, Точиев Дауд, Толдиев ИбрахІим, Итазов Хьасан, кхыбараш.

ДІахо тхо хилар «Назрановский» совхозе. Ала деза, цига а яйнзар тхона мелал. Укхазара вар а визза да ва ший отряда. Богатырев Мухьмад — ше зоотехник ва, хьайбай боахама халонаш (къаьстта шоай совхозе) дукха яйзарех а ва.

ГІадваха ва Мухьмад шоай хІара гектар сел беркате йолаш. Планах доагІачул дукхагІа доакъар чуэц цар. Укхаза дика къахьегарца белгалба комбайнераш М. Ханиев, А. Мальсагов, М. Шадиев, кхыбараш.

...Района кхашка гІолла лелаш ца эйча даргдоацаш дар Іажагlеи баьццареи бос вІашагІа ийна кІинеи мукхеи кхаш. Уж а кастта чудерзакхаш. Уж а кастта чудерзадоладе дезаш да. Во яц, масала, цу гІулакха «Назрановский» совхозе яь кийчо.

М. МУТАЛИЕВ,
М. ЗАНГИЕВ.

ЦІена чуэц

Баьцадаараш кхедеча дика толамаш доахаш хьайоагІа «Урожайный» совхоз. Цига хІанзале шозза оасар даьд помидорашта, хохашта, кабуца, кхыйолча культурашта. ХІаьта цхьадола баьцдаараш чуэца болабеннаб цу боахама ахархой. Масала, Цацаев Масуда кулгалду № 15 йола, Чукуев Абоязида кулгалду № 2 йола арендни бригадаш шоай кхашкара баьццара горошек чуийца йоалаш латт. Гектара тІара 50 центнер чуэца езача, арендатораша 55 центнер чуэц уж. ХІаьта царна хІара совгІа дІачу мел еннача центнера тІера кхы тІа итт процент ахча лургда.

Кхы а дикагІа толамаш доахаш я Эдельханов Зияде кулгалду № 13 йола арендни бригада. Масала, цо декхар тІанийцад 45 гектар тІара цаІ ах план чуэца. Укхаза тхо долча хана болх даггара кхехкаш бар. Баьццара горошек хьокхаш бар Эдельханов Дуки, Абдулкеримов Салмани.

Горох оарда молотилкаш а хадданза болх беш я. Цига къахьегача Алиева Маккас, Бекмурзаева Марьяма, Автаева Зулпас хьинаре къахьег. Дийнахьара нормаш 150—200 процент кхоачашъю цар. Аьрда горох консервни заводе дІакхухьаш ба водителаш Цацаев Ахьмади Ковраев Юсупи. Цар а ала хІама доацаш кхоачашду шоай декхараш. Цар кхетаду арендагІа къахьегача ахархой алапи цунах тийша долга. ХІаьта моллагІа продукци ханнахьа езача дІа ца кхачийтача из талхилга, хІаьта цунах доккха зе хулга.

Тхо укхазара дІадолхаш боад къовлалуш латтар. Бакъда, кхашкара болх кхехкаш бар.

Гучча бесса, балхах чам бенна къахьегаш ба «Урожайный» совхозера арендатораш, хІаьта шоай оасІорахьара ма хулла цар йоакхо е гІерташ ба совхоза кулгалхой а.

М. БАРАХОЕВ.

СУРТАШ ТІА: 1) бригадир Эдельханов Зиядии гІо де даьхка берашн хьекха горох тІайотташ доахк; 2) горох молотилкашца оардаш ба Алиева Макка, Бекмурзаева Марьям, Автаева Зулпа; 3) водитель Цацаев Ахьмад.

И. ПЛИЕВА сурташ.

Арендана—шерра никъ

Мах хьувкъамо бергба

Кастта люцерна ги чуэца болалургба Надтеречни района «Верхненаурский» яхача совхоза кхаш леладераш. Из культура укхаза дIае йолаьча ворхI шера цкъаь цкъа кхоачашъяьяц боахамо паччахьалкхенга люцерна ги дохкара планаш. Бахьанаш дукха да. Цкъа-дале, совхозе люцерна доаггIача тайпара дIае, кхее, чуэца ховш механизатораш а специалисташ а бацар, шозлагIа-дале, хий тохаш доацача, йсархIаш тIаювлача лаьтташка дIайийра из культура. Цунга хьежжа бар хIара шера чуэца хьувкъам а.

Дале а, нийса хургдац дIадаха ворхI шу эрна дайнад аьлча. Цу юкъа моттигерча механизатораша люцерна кхееча даькъе йоккха опыт Iоаяьй. ХIанз цар агротехника дIадеххача тайпара чакхдоаҳ деррига балхаш. Цул совгIа, совхоза кулгалхоша а кхетадаьд, люцерна кхееча эггара дикагIйола балха форма аренда йолга. Соахка болх цу хьисапе вIаштIехьбаккхаро аьттув белар паччахьалкхенга ги дохкара планаш кхоачашъяра дикка гаргагIорта.

Укх шера люцерна лелаеча звеношта керте оттабаьб дуккхача хана денз совхозе болх беш бола механизатораш Куватов Апти, Исаев Хьамид, Умархаджиев ТIахIир, Исаев Адам, Ибрагимов Ахьмад. Уж Iалашбаьб из культура кхеяра эшачa техникаца, тIехьатоссача инвентараца. ХIара звеноца арендни договор оттадаьд. Цу тIа белгалдаьхад арендаторий декхараш а царна дIадоагIар а, аванс телара порядок а бухсоццаш хьахулар дIадалара йола ханаш а.

Масала, А. Куватовца оттадаь договор иштта да. Из керте латтача звенос лелаю 54 гектар люцерна. Цу ерригача майдан тIера цо паччахьалкхенна дIадала деза 162 центнер ги. Нагахьа санна из декхар кхоачашде арендаторий аьттув боале, хIара центнер гинах 700 сом эцаргда цар. Планал тIех баьккхача хьувкъамах лур тkъаь итт процент гаргга дукхагIа хургда. Вешта аьлча, продукце боарамга хьежжа хургда арендаторашка дIакхоачар.

— Удобренеш а дохьажа химикаташ а эцари уж кхай тIа дIакхахьари тхоай чотагIа ду оаха, — аьлар А. Куватова. — Цудухьа уж лоранза, кхоянза даргдац тхо. Хьалха санна уж дIа-хьа тувсаш лелайой, доккха зе хургда звенона. Тхох тийша я техника а тIехьатосса инвентарь а. Долче, бIарг лакха безаргба царга, хан-ханнахьа тоаеш, даьтта хувцаш, профилактика еш.

Совхоза керттера агроном И. Хамидов чIоагIа раьза ва арендаторий балха.

— Люцерна дика дегIаенай, зиза даккха йолаенай, — йоах цо. — Иштта хул шийй ханнахьа а дика а деррига агротехнически балхаш чакхдаьхача. ХьагучогIа, арендаторий низ кхоачаргба паччахьалкхен планаш тIехкхоачашъе.

Люцерна кхашта йисте нокхарий дIаоттадара гIулакх дицдаьдац. бсахама кулгалхоша а арендатораша а. Шоай доалахьара нокхарий дараштa бокъо еннай укхаза ахка даккхa. Долче, наха а совхоза а пайда хургба.

Хьувкъам чуэца ха хьатIакхачарга хьежаш ба арендатораш.

М. КАРТОЕВ,
тха собкорр.

БАЛХАХ КАЙОАЛ

«Грознефтемаш» заводе арахеца тайп-тайпара оборудовани, эксплуатаци еча хана цунна ремонт яра эшаш йола запасной оатхалаш, Iальмате чIоагIа эшаш я бурувдеттараштa. Шоай заказчиккий хьашташ дизза кхоачашдара хьинаре къахьег машинашъераша. Цудухьа дерригача технико-экономически хьокхамий пхе бетта задачи ханал хьалха кхоачашйир цар.

Къаьстта дика болх беш я укх шера Казак Николай Николаевича кулгалдеча цхьоалагIча механо-сборочни цеха коллектив. Товарни продукци арахецара пхе бетта задани 104,3 процент кхоачаш а яь, планал тIех арахийцай 70 эзар сома маьха продукци. Шоай производственни хьокхамаш дикагIа хулийташ чакхбоаккхаш латт цар ер июнь бутт а. Уж къахьегама мулаш доахарех ва токарь Морозов Владимир Александрович. Ше цига къахьегаш волча шерашка толамаш доахаш, яхье дани хьалхалатташ хьавенав из. Ше башха-дика производственники организатори волга дIахьекхар цо кулгалхошта. Цудухьа уж а бригадера берригаш раьза а болаш коллективана керте оттавир Владимир Александрович. Дукха юкъ ялалехьа уж гIалат ца баьналга дIахьекхар цо. Цехе меттел, ерригача предприяте а дикагIйола бригада лоархIаш я из хIанз. Цхьаккха смена дIаяхийтац цун бригада шийн норма 130 — 140 процент кхоачаш ца еш. Бригаде толашагIа лоархIаш ва токарь Понтаев Александр Михайлович.

Хьинаре къахьегарал совгIа доккха дакъа лоац В. Морозова юкъарча балха тIа. Дуккхача хана денз цо цIена кхоачашду профсоюза цехкома, партийни бюро члена, кагирхой хьехамча декхараш.

Заводе лоархIаши сийдеши ва Маскуров Суламбика Мувса. Ше укхаза къахьегача ткъаьх шера цо караерзаьй токара, станочника, кхыйола балха говзалаш. Цудухьа моллагIа дола бахьан а нийсденна цаI тIеравальча, цун метта дIа а этте болх бу цо. Ший опыт дIалуш цо хьалкхебаь говзанчаш а итташ ба заводе.

Мувса а иттех шу хьалха бригадиралла хержар болхлоша шоай инициативагIа. Цу даькъе уж дехке а баьнабац. ХIаранегара доагIаш дар хьадех цо. Ше профсоюза цехкома член хиларах тарра дукха болх бу цо бригада машинашъерий къахьегами царна юкъера социалистически яхьи кхетамца вIаштIехьяккхара. Цудухьа из керте латта бригада а дикагIа лоархIачарех цаI я заводе. Цо доккхал деш а ког гIортилга еш а ба фрезеровщикаш Воловик Владимир Павлович, Чалдаллаков Ноя Абкарович.

Ше бригадир хиларах тарра башха-дика производственни хьокхамаш дахарца ший новкъосташта массаза а хьокхам тел цо балха тIа. Цхьаккха смена дIаяхийтац Мувсас ший норма 160 процентал чухьнахьа кхоачашъяь.

Иштта дика лоархIача производственникех ва электрогазосварщик, кагирхой хьехамча, общественник Панченко Борис Иванович. Из а тIайоагIача пятилетка чотагIа къахьегаш ва.

К. БАШИРОВ.

СУРТАШ ТIА: 1. балха заказага хьожаш ба фрезеровщикаш В. Воловик, Н. Чалдаллаков, бригадир М. Маскуров; 2. (аьрдехьара аьттехьа) кийчъяьча оатхалга хьожаш ба бригадир В. Морозови токарь А. Понтаеви; 3. электрогазосварщик Б. Панченко.

И. ПЛИЕВА сурташ.

ДИКАЧА НАХАХ

ИЗ НАХА ЧIОАГIА ЭШ

Башкин Александр Андреевич ханна къона саг вац. Хало дика Iайша ва аьлча, харц хургдац. ХIана аьлча, из ремесленни училище деша ваьгIар атта хаяцар. Бакъда, халонех къар ца луш хьавера. ХIанз из йоккха къахьегамен партийнии стаж йола, хаи чу венна саг ва.

Тахан эттача чоалханеча хана, дукхачар цу гIулакха партена бехк дIатIабехк, цхьабараш партийни билеташ Iо а дехкаш дIаух, хIаьта Александр Андреевича оал: «Тхона, большевикашта, мел етт тхо кхы а чIоагIлу. Парти бехке яц вай тахан укх халача хьал тIа кхачара. Нах ба бехке бараш».

— Нагахьа санна юкхьанца денз хIаране ший бехктокхам бовза а бовзаш, хIаране юкъарча гIулакха шийгара доагIа дакъа юкъе кхихьа даларе хургдацар таханара хьал. Ца даьр даьд, яхаш, лохера рапорташ хьалтийннад, хIаьта лакхе латтачар уж харц долга ховшше, къоабал а деш могадаьд...

Нохч-ГIалгIай производственни гIишлон-монтажни объединенена чуйоагIаш хиннача № 9 йолча гIишлой управлене къахьега волавелар Башкин Александр Андреевич. Шовзткъеи иттлагIча шерашка волавелар из юкхьанца монтажник волаш болх бе. Цул тIехьагIа дуккхача шерашка каменщикий бригадир хилар. Балхо дукха ха дIайоаккхе а, общественни вахаре айхха дакъа лаца ха корайоагIа цунна. СМУ дуккхача шерашка комсомольски а партийни а организацешта керте лаьттав из. ХIаьта соахка нислагIа гIишлон-монтажни управлени дIаьккхар. Из балха хьожаву УПТК кхерамзлен техника инженералла. Цудухьа хила а мег из 1989 шера цу подразделенена объединенена чуйоагIачарна юкъе производства культура лакха хиларах хьалхара моттиг хьожаяр.

Управленерча коммунисташа шоай партбюро секретаралле XXXIX Заводской парткоференце делегаталлен хержар Александр Андреевич. Айхха дакъа лоац цо объединене «Строитель» яхача газета балха юкъе а.

— Производства культура лакхъяра боккха лоархIам болаш да балха моттигашка конкурсаш чакхйоахилга, — йоах Башкина. — Цу конкурсаша дисциплина чIоагIъю, кхоачамбоацараш ма дарра хьагучадоах, дика дар, пайдане дар хьаллоацийт.

Дагадоххарах аьлча, дIадахача шера итогех царна хьалхара премий хьожайир. Цу юкъе кIезига дакъа дахьанзар Александр Андреевича.

Миштад балха хьалаш, спецбарзкъаща Iалашбаьбий, балха моттигашка кхерамзлен техниках лаьца дешар чакхдоахий? — уж хIамаш хIара дийнахьа теркама кIалхара далийтац Башкина.

С. ШАБИЕВ.

Дискуссионни трибуна

Къаьнара оамалаш йита еза

Тахан, мохк общества вахара ерригача сферашка перестройка наькъашка баьнача хана, сталинщина боадон итташ шераша, хьал ца еш дуккхача шерашка лаьттача социализмо хьаккелла проблемаш хIанз а тIехьа вай наIарах хIама етташ я, хIаьта къаьнача уйлай харцонаш гучаювл цкъа укхаза а тIаккха дIа а. ХIанз а цIендаь дIадаланза дукха дисад сталинщинаи застоил ханара во хIамаш.

Къаьстта а сатоха йиш йоацаш да уж, деш дола къамаьл къамашта юкъерча юкъмоттига хьакъехьа долча хана: дагадоацаш, уйла ца еш аьнна дешаш, къаьнара хIамаш кердадоахаш е тешамеча моттигашкара хьадоагIаш доацача хIамаша халахетар де е юхь йоагае тарлу бIаьрчача халкъий.

Кепадетташ арадоахача цу тайпарча хIамаех лоархIаргьяр аз-м Сийлахь-боккхача Даймехка тIема шерашка Нохч-ГIалгIайчен территоре тIа цига бахача наьха бандитски формированеш лийнна хилар бакъдеш йола АПН вестника тIа кепатеха «Кхераме вIашадухьале» яха статья. «Из хиннад 1944 шера феврале берригa нохчийи гIалгIайи. царца цхьана боккхий нах, кхалнах, бераш а долаш. шоай мехкара дIабахийтара дола бахьан». Из бакъдеш да деррига халкъаш Iодахьийтарца дувзаденна сталинизма ханара деррига указаш дIадахара хьакъехьа СССР Лакхехьарча Совето дIадахача шера ноябре лаьрххIа Декларации тIаийцача хана. Цу Декларацe «законагIа доацаш зуламен лоархI мехках даьхача халкъашта духьала, цу даькъе нохчаштеи гIалгIаштеи духьала а, яь ерригa репрессивни акташ.

Вайнаха (нохчашеи гIалгIашеи шоай шин къамах йоаккха цхьа цIи) духьала зуламе акташ яра а хIаьта цул тIехьагIа итташ шерашка истори юхамаччахьа дахара а дола бахьан хиннадац бокъонца бакъ а долаш лийнна событаш, цу бахьана меттел хиннай «Даьхе ехкарех». Сийлахь-боккха Даймехка тIом латтача хана Къулбаседа Кавказера «политически хьал тешаме доацаш хиларах» йола бериевско-кабуловски версеш. Из ба цу ханарча Нохч-ГIалгIай, Къулбаседа-ХIирий, Черсий-Балкхарой, Дагестански автономни республикайи (Дроздов, Албогачиев, Церетели, Филатов, Бзнава, Маркарян) автономни областийи чурча гIулакхий а паччахьалкхен кхерамзлен а наркоматий кулгалхоша йоацача «бандитски формированей» хьакъехьа а ужжамо мара йоацача «массови бандитизма» хьакъехьа а баь хоам.

Тахан, Къулбаседа Кавказа халкъашта немецко-фашистски бIуна гIо даьд, аьнна, царна даь бехкаш, бокъо йоацаш даь хиларах тарра, тIера дIадаьхаи цар къаман автономи юхаметтаоттаьи дукха зама яьннача хана, къоастадаь даьнарг лархIа мегаргдолаш да керттера дош. Цхьабакъда, цIаьхха а кхы цIаьхха а дагадохийта дезаш хул: уж деррига халкъаш бехке доацарг а лаьрхIа реабилитаци яь да, къахетам баь а доацаш. Цудухьа кхыметтел «бандитски формированей» хьакъехьара дош оттадар а да хоза доацаш. Цу тайпара формированеш вIалла хинна а яц, хиннай юкъ-юкъера, классех дIакъоастаяь, шоай Даьхе ехка цхьац-цхьацца йола элементаш. ТIаккха нийса дий цхьац-цхьацца зуламеча гIулакхашка гIолла мара бIарччача къамийи народностийи патриотизма мах ца бар, советски Даьхенна тешаме хилар ца лархIар? ТIема хана къаьст-къаьстача наха а группаша а Даьхе ехкаи хийцаи моттигаш хиннай дIалийцача территореш тIа Къулбаседа Кавказе меттел, РСФСР кхыча регионашка а, Украине, Белоруссе, Прибалтике. Кхы дIахайта эшаш дац, вай юкъара сийлахь-йоккха Котало бахьан долаш шоай цIийи вахар шен ца кходаь нах вIалла боарам а боацаш дукхагIа хинна хилар.

Из деррига а ше мадарра доагIа кхыча советски къамех болча нахаца цхьана Сийлахь-боккхача Даймехка тIема фронташка майра латаш 30 эзар совгIа викал хиннача нохчашта а гIалгIашта а. ТIом болабеннача хьалхарча деношке а Даьхе лорае вахав 12 эзар совгIа нохчои гIалгIаи, хIаьта царех дукхагIбараш тIем тIа боа а баьб. 1942 — 1943 шерашка кхы тIа а фронте бахийтаб пхи эзар совгIа тIемахой-вайнах. Закфронта бIун Къулбаседен группа Военни совето дехар дарах, вIашагIа а ехка, тIем тIа дIаяхийтай нохчийи гIалгIайи дошлой контингенташ.

Нохчийи гIалгIайи къонахчал долаши майреи мишта лийтаб яздаьд 1942—1943 шерий фронтовой эскарий газеташа. СовгIаташ далийта дIачубенна къаьстта дукха нохчийи гIалгIайи хиннаб 1943 шу чакхдоалаш Днепр бахьан долаш тIом лаьттача хана. ХIаьта, нагахьа санна шоай мехках даьхача халкъий викалаш тIом беча фронташкара юхабаьха хиннабецаре, тахан юкъ-юкъе мара боаца Советски Союза Турпалаш, итташ хинна хургбар. Лакхе дийцар бакъдеш да вайнаьха турпалча виIийна. 255-ча Нохч-ГIалгIай дошлой полка, цул тIехьагIа 6-ча дошлой дивизе 28-ча гвардейски дошлой полка командира, укх шера Коталон 45 шу дизар дездеча хана мара, Советски Союза Турпала цIи венначул тIехьагIа мара ца еннача подполковника М. А. Висаитова къаьга тIема вахар. Из цIи яла оттаваь хиннав из 1943 шу чакхдоалача ханне а, цхьабакъда, дуккхача кхыча тIемахошта а санна из ца луш йитай духхьал нохчий е гIалгIай болаш уж дунен чу баьна хиларах. Байначул тIехьагIа енна а из цIи ялрга сатувсаш ба тахан Нохч-ГIалгIайчен турпалча къонгий С. Висаитова, А. Дотмурзиева, М. Мазаева, кхычар къонгаши къонгий къонгаши. Город Грозне вахаши болх беша ва А. О. Султыгов, капитан-фронтовик, саперни батальона командир хиннар. 1944 шу долалуш Советски Союза Турпала цIи яла оттавиь хиннав из, цхьабакъда, таханалца из цIи цо хьайийцаяц. Дуккхача цун мехкахоша сатувс турпала хьакъехьара нийсхо юхаметтаоттаярга. Ишта да «бандитски формированеш» оалаш ярий а нохчийи гIалгIайи халкъий сийлахьча къонгаша вай юкъарча Коталонна юкъе бокъонца лаьцача даькъа а хьакъехьара бакъдар.

Хаджи-Мурат ИБРАГИМБЕЙЛИ,
профессор, исторически Iилмай доктор, РСФСР «Знание» яхача общества къамашта юкъерча гIулакхашта йолча комиссе член.

(АПН).

Паччахьалкхенашта керте латтараш вIашагIкхетари Малхбоален Европеи

«Шийла тIом» чакхбаьначул тIехьагIа эггара хьалха хинна вашингтонски саммит йолча хана советски кулгалхочо каст-каста хьоахадора 1987 шера декабра деношка ше эггара хьалха США вахар.

Нагахьа санна цу хана, М. С. Горбачева ше мааллара, вай массава а, машара тIехьара политика юхаоттае а доладенна, знанегарадогмагара знанега-мышленега бодача наькъагIа долхаш хиннадале, хIанз, аз кхетадечох, вай знане — действе наькъагIа долх.

ДагадоххарагIа аьлча. Дж. Буша ше а аьннад паччахьалкхенашта керте латтараш хIанз вIашагIкхетар «болх бе вIашагIкхетар да» цу дешай диззача маIанагIа: цун толам балар, нийса белгалдаьккхад цо, кулгаш яздаьча соглашенеех тийша а доацаш, хийрадаьннеи бохамаш деши яьккха ха юха а теха, паргIатон хьалашка машар оттабарах тийша да.

Гуччахьа болаш ба, 89-ча шерарча Мальтацара 90-ча шерарча Вашингтона, СССР-еи США-и лидераш вIаши дагара дараш кхетадара белгталарча. дIахо Европе хиннача событеша хьахьекхачунга хьежача а, принципиально лоархIамеча боарам тIа баьнна хилар хьахьекхача ханара бувзам а.

Кхы мел дар ше долаш, М. С. Горбачева лоархIачох, мальтийски багаж хиннаецаре, дуне цхьа юкъмоттиг йолаш хилар, адамлен дикаш тIех хилар, паргIато харжар шинна а кулгалхочо цхьатарра кхетаделга хьа а хьокхаш, дика чулоацам бола къамаьл вIаши хиннадецаре хала хургдар вайна цу ханара, континенте селлара доккхий хIамаш гIайттача ханара Iан бетташ даха. Цу ханарча вIашагIкхетарах хьа а хинна, чIоагIъелар шинна а оагIон цхьатарра йола уйла — бехктокхамца, кегар хьалхье а ца беш, долла хIама халкъашка шоашка къоастадайтаргдолаш, соцам царга шоашка байтаргболаш гIулакхаш чакхдахар.

Лоацца аьлча, СССР-аи США-нен. Малхбоаленна а Малхбузенна а юкъе хьоашала юхьиг дIайолаяь моттиг а хинна дIаэттай Мальта. ХIанз, июне вIашагIкхетар хиннaчул тIехьагIа, хьоашала низ болаш латта вIаши юкъерча гIулакхий из фактор дог тешадеш дола хIама а хинна дIаэттай — дунен тIа хулаш латтача кIоаргача хувцамашка хьежача. Цо таро хулийт бухсоццача кхаьчача кхыметтел эггара халагIа долча, кегаденнача дунен политика дешашта а, цу даькъе шаккха а германски паччахьалкхе вIашагIтохара арахьарча аспектех долча дешашта а.

Вашингтонски переговорашта юкъе малхбоаленевропейски компонент, е, нагахьа санна хьалха хиннача конгрессмена Ч. Вэника аьннар кердадаьккхача, хIанз паргIатон чу лувчаш йоалла регион лоархIаш йола «сагота феномен» йолаш хилара хьакъехьа дувца йиш я мотт сона.

Переговорашка деш хинна къамаьл сеннагIчун хьакъехьа дале а, мадарра аьлча: доллача хIамай керттеръяр таханара политика яр. Цар маIан сенах латт аьлча, из латт: Европе лелаш йола процессаш хIанзарча дунен тIа дуккхача даькъе советско-американски отношенеех тийша хиларах, хIаьта цу отношенешкара хьал тоъал боккхача боараме белгалдоал Европерча гIулакхашка хьежжа.

Цкъаза хет сона, дунен сообществе вай дерригаш а бе-бе да, аьнна. Из ишта да. ХIаьта а вай — цхьа цивилизаци, цхьан дунен тIа дах вай. Гучох, тахан хIара паччахьалкхенои халкъои белгалдаккха деза дунен халкъашта юкъерча отношенешка, цу даькъе цун центральни — европейски лостаме хулаш йолча перестройкана юкъе шоаш лоаца дакъа.

Са даймехкахоех лаьца аьлча, цар дика кхетаду, цу гIулакха аьттув балар бокъонца уж кхотабаларга, вай паччахьалкхен чурча низага хьежжа хургхилар. ХIаьта цу оагIорахьа йолхаш йола процессаш, Вашингтоне М. С. Горбачева белгал ма даккхара, юха ластаргйоацаш я.

Цунца цхьана ца тийшача варгвац Лондонерча Дунен халкъашта юкъерча стратегически тохкамий институто лоралуш хила дезаргда аьнна баьча хоамах: вай мехкара политически гIулакхаш цхьан кога тIа даланза хуле, Европе латта дунен халкъашта юкъера хьал толхаде, Малхбоаленнеи Малхбузеннеи юкъерча отношенешка кхерамзлен керда структураш лохилга халча хьал тIа оттаде тарлу.

Кердача малхбоаленевропейски обществашта а нийсагIа йола вариант хургьяр аьнна хет сона тIа-тIа дукхагIа чухьарча дегIаахара, хьинарегIа дакъа лацара ерригъевропейски процессе теркам тIаберзабарах.

ГIадваха белгалдаккха йиш йолаш ва со: Советски Союзен малхбоаленъевропейски паччахьалкхенашкен политическии общественнии вахаре плюрализм юхаоттаяро дунен халкъашта юкъерча овлангарча проблемаех йола решенеш тIаэцара «халкъа демократе» хIама тIа-тIа дукхагIа лакхдаларга вут. ХIаьта, нагахьа санна 1987 шера Вашингтоне М. С. Горбачева бIубенна йола нийса политика вIаштIехьъяккхара политикийи адамийи низаш вIашагIкхета доладенна хиларах мара дийцадеце, хIанз вайна гуш дар хинна даьнна хIама да.

Маьхера арахьараполитически инициативаш кIезига еннаяцар СССР халкъа депутатий съездашка. Мехка кхерамзлен комплексни къаман программа кердаяьккха концепци оттае езаш йолча, хIанзза вIашагIъеллача балха группа эггара хьалхара заседани хилар СССР Лакхехьарча Совете. Хургйолча концепце проектана проверка ергья Iилмахой гIозарашка. Россе суверенитет чIоагIъярца ювзаенна йола. СССР дунен халкъашта юкъерча гIулакхашка цо лоаца дакъа шердарах йола идеяш ювцаш латт РСФСР халкъа депутатий Съезде. Масала, Россе арахьарча экономически бувзамашка цунна аьттув болашагIа бола партнераш лоархI малхбоаленъевропейски лоалахошта нийсса Китайи Японии.

Малхбоален Европага теркам тIабахийта хьеж, бакъдар аьлча, Варшавски Договора Организацеш а. ДагадоххарагIа аьлча, паччахьалкхенашта керте латтараш вIашагIкхетале хьалххагIа дуккха малхбузехьара обозревателаш сихбенна кхайкаде баьлар вай союз «каша гIоргья е еха дIалргья» яхаш. Венгре кердача правительства ше организацена юкъера хьаяргья аьнна яьча программни заявлене тIа а дегIа. Цу тайпара решени вешта, е бокъо а йолаш яь мехка шийна мел пайдана а ший ханнахьа а я укхаза къоастаде а укх гарггача хана Варшавски пакт малагIча сибате хьаоттаргья ха а яллац со. ДIахорча цун кхелах лаьца хиннад къамаьл укх деношка Москве хиннача Политически консультативни комитета совещане.

Цхьабакъда шеко йоацаш да цхьа хIама: шинна а блока гIулакхех дола къамаьл тIема-политически лостам тIара политико-тIема лостам тIа даккханза даргдоацаш лоархI Малхбоалехьа а Малхбузехьа а.

Бакъдар аьлча, керда, блокаш хургйоаца европейски кхерамзлен система хьаялцца йолча хана тамаш я-кх, аьнна хет сона, хIанзара, НАТО санна, иштта Варшавски Договор а компоненташ а йолаш йола система йохаяр кхетамца хуле.

«Малхбоалехьара кхерам» дIабаьнна хилар белгал а доаккхаш, НАТО кулгалхой блока стратеги хувцаш ба, бакъда, хIанз укх сахьата концепцешка мара, тIема гIулакхашка дац, халахете а, укхаза кердача хьалашка а керттера моттиг лу ядерни герза. ХIаьта а укх деношка хьакхайкадаьд, «хьалхарча рубежашкара» концепци дIахо къоастае езаш я, аьнна. ХIана аьлча, Малхбузехьа хIанзалца кхетаеш хиннача тайпара йийцача из «рубеж» йовш я.

Кхы цхьаькха цхьа хIама а да са саготдеш. Керда мышлени цига, Малхбузехьа, ше маярра кхетаййхьогI? Со цецвоаккхаш я, масала, США къаман кхерамзлен совето вIашагIъеллача лаьрххIа йолча функцеех цаI — варианташ «лархIар»: Европера американций моттиг мишта чIоагIъергья нагахьа санна Москвана Малхбоален Европера тIема е политически доал юха оттаде е Малхбузен Европана духьала гIулакхаш чакхдаха дагадохе.

Европейски а бIарччача дунен а процессана демилитаризаци яра тIабода никъ хьаллоацаш ше хилар СССР-о практически гIулакхаща, цу даькъе ший бIуи герзаши союзни мехкий территореш тIара арабаккхарах йолча цхьан оагIорахьарча акцешца а бакъду.

Эльбе тIом лаьттача ханараяр санна юкъара котало а хинна дIаэттаб Iоажал яхьаш долча герзашта доазув оттадара Вашингтоне баь советско-американски барт. Цудухьа бокъонца бакъ хилар ловра кхоаненга догдоахаш КIайча цIагIа М. С. Горбачева хьакхайкадаьр: Лаьттан тIа бахача наьха хIанзара ноахал цивилизаце исторе чухь кхы цIаккха а талхаргйоацача маьршача хана даха йиш йолаш да.

ОЛЬГА ТРОФИМОВА,
АПН обозреватель.

Заказаш кхоачашду

Доккхий декхараш тIаийцад укх шера Старогрозненски УТТ транспортникаша. Цар шоашка даь заказаш дизза кхоачашдарах дуккхача даькъе тийша да боаггIача боарамагIа мехкдаьттахойи бурувдеттарийи болх дIабахар. Из дика кхетадеча водителаша хьовзам хилийтац заказчикий балха тIа. Грузооборота пхе бетта план 157,4 процент кхоачаш а яь, заданел тIех цар яьй цхьа миллиони 646 эзари совгIа тонно-километр. Валови доходаш яра задани а тIехкхоачашъяьй УТТ коллективо. Планал тIех паччахьалкхенна баь пайда 108 эзар сом совгIа ба.

Шоай декхараш цIена кхоачашдеш хьайоагIа Ахматукаев Махьмуд, Даншин Василий, Соколов Владимир керте латтача бригадай коллективаш.

К. МАГОМЕДОВ.

«IАЬРЖА ДОШУВ»—ДУКХАГIА

«Старогрознефть» НГДУ дукха мероприятеш чакхйоах «Iаьржа дошув» тIа-тIа дукхагIа хилийтара. Болх ца беш латтача къаьнача скважинашта капитальнии лаьттан кIалеи ремонташ а еш, болх бе йолайолийт уж. Лаьттан ченашкара цIендаь мехкдаьтта хьалдаккхара хий, газ, Iи скважинашка чуухийташ, низ тIалоаттабу тIоанашта. Уж а кхы а балхаш дарах дIабахача пхе бетта планал тIех 48950 тонн мехкдаьтта даьккхад НГДУ болхлоша. ХIаьта цу юкъа заданел тIех цар яьккхай ткъо миллиони 882 эзари кубически метр газ.

Ший потребителашта товарни продукци лоаттаяра договорни декхараши госзаказаши дизза кхоачашдаьд НГДУ коллективо. Пхе бетта планал совгIа маьхалъяьккхай 172 эзар сом мах бола продукци. Лаьттан ченаш техкараша бурув теха йисте а яьккха, НГДУ мехкдаьттахошка хьаеннай укх шера пхи скважина, планагIа яла езаш яр кхоъ мара йоацача. Из бахьан долаш а дикка дукхагIа хилар планал тIех даьккха мехкдаьттеи гази.

Карара шу доладелча денз промыслашта юкъе яьржача яхье хьалхара моттиг дIа ца хецаш хьайоагIа Бабуков Борис Владимировича кулгалдеча промысла коллектив, шу доладелча денз хIанзлехьа паччахьалкхен планал тIех цо даьккхад 40 эзар тонн гаргга мехкдаьтта.

ИСТОРЕ ОАГIОШ

ХАНО ТЕХКА ВОШАЛ

Тийрка йистерча казакех (гIазкхех) дола литература тоъал дукха да, бакъда цун цхьаццайолча аспектех йола анализаш яьй шоай балхаш тIа Н. И. Гриценкос, Л. Б. Заседателевас, В. И. Денискина, Е. Н. Кушевас, кхычар.

Гребенски казакаш (довкъашкара гIазкхий — гIалгIай меттала) Къулбаседа Кавказе эггара хьалха кхаьча баха хайша бокъонца йола ха тахан белгалъе хала да. Цу проблема дукха а Iилман къовсамаш гIеттаду, бе-бе йола уйлаш гучайоах.

Из дош-м къоаста ца луш дисад «Ширача замалахьара денз XVIII бIаьшеренга кхаччалца йолча ханара Къулбаседен Кавказа халкъий истори» яхача (М. 1988) боккхача Iилман балха авторашта а. Цу тIа аьннад: «гребенски казакаш духхьашха баха хайша моттигаш хоадамболлаш къоастаяь а яйза а яьннац».

Цу дешо тхо а оарцагIдаьхар, кердагIа дола йоазонаш лаха а довзаш долча документаша деш дола хоамаш дIахо дашха а дага. Царех цаI да 1741—1745 шерашка оттадаь да яхаш дувцаш дола «описание гребенских казаков» яхар.

Цхьаццаболча революцел хьалхагIа хиннача а советски а тохкамхоша лархIа а доагIаш лоархI лоIамера казачество хьахиннай XVI бIаьшере екъаенначул тIехьагIа, аьнна «Беррига Астрахане бахаш бола нах, — яздаьд 1907 шера П. Х. Хлебникова, — 1570 ш. хиннача хоамех «города (Астрахана — Х. А.) пенашта уллув, воеводски (бIун) ткъама кIал бар, цу крае цхьаькха тайпа поселкаш юрташи яцар. Эдала йисте, моттигерча кхыча хишта уллув а хьахинна зIамига гIазкхий (казацки) городокаш (белгалдаьр — Х. А.) ца лаьрхIача уж а лоаццача хана мара хиннаяц», хIаьта 1570 шера, Хлебникова яхачох, «Казачество тоъал йийбар».

«Деррига а эрсий доккхий хиш Iодаьржача йоккхий шаьра аренаш нах бахаш яр. Днепр, Дон, Лохехьара Эдал, гаьнарра Урал, Къоаба (Кубань), Кум, Тийрк яха хиш эрсий паччахьа доал тIакхоачача дацар» — яздаьд 1911 шера Г. А. Ткачева. ДIахо цо язду: «1556 шера паччахьа Иван Васильевича эшаю къиза, цIимхара Казань, хIаьта 1556 шера йож Астрахана паччахьалкхе. Кара ца йоалаеш йисаяр цхьа паччахьалкхе — ГIарам (Крымски) яр. «Из юстара а гаьнарча ГIараме а яр, хIаьта Каспена уллув. Кавказа юххера шаьра аренаш еш духьале йоацаш паргIатта, эрсаша хьалувиа мара ца езаш ядар. Цу тайппара, 1556 шера денз Эрсий мехка Кавказа лоамашка кхаччалца бола шера никъ хьабеллабелар».

«Кавказски линейни бIун хьалхара юхьиг дIайолайир, — Е. Д. Фелицина яздечох, — лоIамерча гIазкхаша... 1556 шера цу гIазкхий атаманаш паччахьа волча баькхаб шоай бехка мукIарал а деш...».

«Андреевски деревня» аьнна городоках цIи тиллараx ревслюци ялалехьа хиннача историка Н. Татищева дувц, Иван Грозне Астрахань яьккхачул тIехьагIа гIазкхий атаман Шедрин Андрей ведда Кавказе хьаварца да, яхаш.

«Казачествос хьалаьцар, — нийса белгалдаьккхад К. Маркса, — Эдала, Тийрка, Яика (Урала) йистош, гаьнарча СибарегIа а кхаьчар из», бакъда из хилар 1556 шера Астраханера оалал (княжество) дохадаьчул тIехьагIа. Гребенски гIазкхий шоаш кIезига хиларца а «метрополена» гаьна, «мостагIий гонна» юкъе хиларца а «каст-каста довнаш лелхарца», — белгалдоаккх Н. И. Никитина, — «массаза а нах хьатIаухаш хилча мара боахалургболаш бацар».

Из Н. И. Никитина хетар оаха бакъду, хIана аьлча 1628 шера укхаза бахаш гребенски гIазкхех 500 саг мара хиннавац. Кхерам тIабоагIаш хилча 1567 шера денз гIазкхий Терки яхача паччахьа йиллача городерча а тIехьагIа Шолжа тIарча городище а «бIун ткъама кIал» удаш лечкъаш хиннаб уж.

Цу тайппара, шоай лоIамера гIазкхий Тийрка йисте баха ховшар Россе Казански Астраханскии Хенстваш эшаярца дувзаденна да.

«Гребенски гIазкхий бувцача йоазошка» иштта дувц, гребенски гIазкхий юххьанца Тийркал дехьагIа лоамашка, чIожешка баха хайша хиннаб, яхаш, къаьстта аьлча Даьссача (хьу а кIотарташ а йоацача). Дукъа тIа, Павлово аьле чу, Кашлановски дукъа тIа а чIоже а, хIанз а тIехьа Басла яхача хин йисте ягIаш йолча Пименовски Нажа юхе, Тийрка уллув... яхаш.

Гребенски гIазкхий «Тийркал дехьа» вешта аьлча хин аьтта оагIора баьхаб яхачох кхетаде деза, «Гребнях» — БоргIана дукъа лоамашка а аьлешка а баьха хилар. ХIаьта хIанз а йолаш йола (1741—1745 ш.) Пимена Наж «Тийрка йисте» хиннай. ДIахо «Йоазошкара» вайна гучадсал довлахарча «лоаман халкъаша» готбаь гIазкхий «цигара хил дехьа а баьнна Тийрка йисте гIолла шоай хьалхагIа хиннарий Гладкова, Шедрина, Кюрдюкова яха цIераш а техка юрташ Iоякха езача эттаб. Уж юрташ дегIаьхкай «къуй гIазкхийи», хIаьта 1668 шера денз «байдда салтийи» баха хьатIаухаш. ХьатIауха нах сов а дукха хиларах кхы ши гIала «Новогладовка, Орза-ГIала (Червленная)» хьалъе йийзай укхаза. Белгалдаккха деза, шоаш укхаза хьагучаьбаьлча денз 1668 шерага кхаччалца гребенски гIазкхех боккхийча, ха яхача наха къуй аьле мара цIи йоаккхаш ца хинналга». Цо хьаьохк, цу ханналца терски бIунца гIулакх дара уж юкъебоагIаш ца хинналга. Цунна тешал деш я паччахьа Алексей Михайловича аьла Касбулата 1668 шера 27 августа енна грамота. Цу тIа аьннад, Терски горсд Iайха юхахьалъеш (гIазкхашца — Х. А.) «сабаре» хилалахь, — аьнна...».

Тохкамхочо Е. Н. Кушевас доаладу 1644 шерара документ, Чернова яхача городокерча атаманах Пименах дувцаш дола документ. Цунна хетаргахьа, Пимена Наж яхар атамана Пимена сийна тиллa цIи я».

Автора из уйла къобалъе мегаргйолаш я. Масала, «Йоазош» тIа йоах: «Васлур хина лохехьа е Ортан яхача хи тIа Тийрка юхе хIанз а лгIаш я Пимена Наж...» из цIи яьккха вай хьалхагIа хьсаяь наж дукха ха йолаш хиннай: 1644 шера атамана Пимена сийна цIи тилла наж, 1741—1745 шерашка ха яхача казакашта дагадсагIараш дIаяздеча хана а цу нажах цIи тилла бIаь шу даьнна хиннад.

Ховш да, Пименова Наж а, атамана Пимена доалдеш хинна Чернов яхача городокера гIазкхий а Тийрка аьрда берда йисте баьха хилар а. Масала, Г. А. Ткачева Червленная яхача станицах яздаьд: «цхьан хана хьуна юххе уллаш хиннай из... листача нажа хьуно го а баь...

Вай ювцар Тийрка аьрда оагIув, векта вай Тийрка дехье оалар я. Цул совгIа вайна ховш да Тийрка аьтта оагIорахьа йоккха Нажа хьу хинна хилар а паччахьа Iаьдала администраце амарагIа из хьекха дIа а яьккха, хIанз цига кIотарташ мара ца йисар а».

Иштта ховш да, гIазкхаша шоай шахьараш (городокаш) Тийрка аьрда сагIорахьа яьхача а, цар хинна хьунаш, цонаш, оаха лаьтташ цар керда ехкача гIалашта ниси дуxьала хил, сехьа йиса хилар а царех уж дIахо а пайда эцаш хинна хилар а. Масала, Орза-ГIалий тIарча (Червленерча) гIазкхий лаьтташ нохчий Довтгире - Юрта (Старый - Юрт) лаьтташца доазув вIашагIнхеташ хиннад. Ший балхаца Г. А. Ткачева йоалаеш йолча документальни материалех гуш да, цу деша шеко ца хилар. Цу тайппара, нохчий лаьттанна доалдеш хиннача Давлет-Гиреяс 1765 шера, хIаьта цун воIа Бамата 1778 шера а 1809 шера а Червленерча юртдаьшца (старшинашца) яьча договораш тIа дувц, Тийрка аьтта оагIорахьа дадача гIазкхий доалахьарча лаьттаех. «ДIайха хий долча гIазкхий дачашка ваха хайнача Давлет - Гиреяс Червленцашта дош деннад «Павлово аьле чу а Павлово Колок а» яхача моттигашка» «Червленнена духьаларча дукъа тIа Iулаш ца доажаде», цига бахача нахагара пурам доацаш хьу а ца теда».

1778 шера даьца Давлет-Гиреца хинна договор кхы тIа чIоагIъю цун воIа Бамата. Цу тIа, масала, йоах, гIазкхий дачаш яда, «шув тIа» гIолла, вешта аьлча Павлово чIожа лохехьарча аьле чу, шув йисте доазув хьалтIаоттача Дергачева Дукъа тIа, Павлов Колок яхача дIа а кхоачаш, Тирка тIарча гIайренаш тIа...».

Лакхехьа дийцачо хьахьокх, Чернова яха гIазкхий городок XVII бIаьшере хIанз йолча Горячеисточненская яхача юрта уллув «ДIайхача хи тIа» хиннaлга, хIаьта «Йоазонаша» йийца Пимена Наж, Червленнена духхьала Тийркал сехьа, Тийрка дукъа тIа яьгIа хилар.

Халахете а, казачество тохкаш хиннача берригнеша а теркалдаьдац ший хана Г. А. Ткачева пайда ийбаь гучадаьннараш а документаш а. Цо 1911 шера а тIехьа яздаьд, «Червленная» яха гIала хьалхагIа ДIайха хий дуxдувлача, Старо-Юрта (Довтгире - Юрта) уллув хиннай». Цо доаладаьча документашка диллача, 1608—1614 шерашка гIазкхий баьхаб ДIайхача хи тIарча довкъашка Хорошай яхача гIаьбартой мурзий (аьлан) лоархIаш хиннача лаьтташка. Иштта, терски бIун баьчча Головин Петра (1614 шера) 31 августа яздаьча посольски приказа тIа хоам баьб. «КIайча хи тIарча Дукъа тIара толмач Ермошка Григорьеви окочанин (аькхе) Дербыши (вайнаьха аькхий тукхама викал. — Х. А.) Хорошая - мурзийгара Тийрка йисте хьаккхаьчаб» аьнна. ХIаьта дIахо — «...ГIумкашкахьа Гирей - Мурза волча шийи эздеш бахкийтаб Хорошай-Мурзас, цар аьннад, шийга Шолжа йисте шоаш болча дIавола».

XVIII бIаьшерерча документальни хоамаша дизза бакъду «Описания» яхача йоазошцара даннеш, вешта аьлча Павлова чIоже шаьрача, хьу йоацача — шув тIа, вешта аьлча, уж моттигаш Тийрка дукъа тIа хинна хилар. Масала, 1757 шерарча документагIа вайна хов, «Павлово Колке» яха моттиг Червленски городокана гаьна хинна ца хилар...», «Мелча хи тIарча Червленски форпостаи Тийрка аьтта бердан юкъе».

Документа цу хоамагIа хала дац, «Йоазсн тIа» ювца (Голая гора) «Шаьра шув тIе» яхар Червленски станицана гаьна хинна ца хилар.

Капитана Бессонова инарал - лейтенантага А. П. Девицага 1750 шера 29 февр. рале яздаьча рапорта тIа хоамбора, Шолжал сехьаяьнна нохчий тоаба «хьаенай шаьрача кхерий аьли долча, дIахо Тийрка дIатIа а баха цигарча тIехигача Iамашка гIолла хих дехьабовла гечу лаха...» Вайна гучча хьисапе, «Шаьра кхера» яха аьли документо яхачогIа, Шаьрача дукъа тIа Червленная яхача станицал 20 верст лакхехьеи Тийрка аьтта берда 10 верст гаьней хиннай.

С. Броневске зийнад Шолж Тийркаx дIакхетачара лакхехьа Тийрка дукъах кIай лоабат боаллаш моттигаш хилар. Из лоабат хIанз кIир тохаш санна цIен чу тохаш хиннаб. Гребенски гIазкхий исторически илли а да-кх. КIайча кхерий кIалхара хьадоагIача хи чу «Дуня лувчаш а кIайлуш а хиннай» яхаш.

Цхьаькха а да укхаза теркал де дезаш. Тийрка дукъа тIара бIаргагу Тийркал дехье а сехье а, еррига арепаш кхаь а оагIорахьара Пятигорскерча Кума яхача хи тIара денз фордага Iокхачалца. Вакъхиннав, гребенски гIазкхий исторически иллешка «Гребнешкарча вахара, кIайча кхерий» вахар гу, яхаш белгалдаь Г. А. Ткачев. Цо кхестадаьд цар иллеца хестадаьрех «хIанз ДIайхача хинех цхьа хьаст болга». Лакхехьа йоалаяьча материалаша таро лу вайна, «Описанешка» (йоазошка) дувца «Шаьра дукъ» а Черново яха городок (хIанзара Червленная яха станица), хIанзарча Довтгире - Юрта уллув хиннай яхалга бакъде.

1628 шера Е. И. Кушевас гуча даьккхача документа тIа йсах, Кашлановский яха гребенски гIазкхий городок цу Довкъашка уллаш хиннай. Ховш да-кх, «Йоазошка» ювца Кашлановски чIоаже, В. Б. Виноградовеи, Т. С. Магомадовеи чIоагIдеччa хьисапе Хулхулау яхача хин корте а йоацаш, Тийрка дукъа тIа хинна хилар.

Белгалдаккха дезаш да, хьалхарчарех лоархIаш хинна Гладков яха гIазкхий городок XVII бIаьшере йолалуш мара йилла ца хилар. Сона хетачогIа, «Яков Гладков ва шийна тIехьарча нахаца цхьана, Гладков яха гребенски городок е хIанзара Старогладовская яха станица Iойиллар», — яхаш яздаьд Г. А. Ткачева.

«Из цIи Гладкий яхача гIазкхий атаманагара хьайоагIаш лерхI, бакъда негIаша Старогладовскаях «Гледка» оал, уж мукъане исторически йоаггIача хьисапе цIи тилла ховш пхьараш лоархIаш ба, — язду дIахо Ткачева. XVII бIаьшерене каст-каста йоаккхаш а Яков Гладков яха гIазкхий цIи, из ва Заруцкий Ивана Астраханера Хохлов Иванаца цхьана персяний паччахьа волча вахийта хиннар. Укхаза Г. А. бакъва мотт сона, хIана аьлча Астрахане гIайттараш паччахьа эскаро бохабаьчул тIехьагIа, Заруцкий Ивана тIехьа хиннараш ТийркагахьабаIдаб.

«Описание гребенских казаков» яхача йоазошка хьоахаяь я «Дукъа тIа» илла Шедрин яха городок. Из Гладковал хьалхагIа хьахинна хила езаш я. Масала, XVI бIаьшеренарча документашка, П. Х. Хлебникова детешалагIа, хьоахавеш ва Астрахань йоаккхаш дакъа лаьцача бIухой корта лоархIаш хинна Даниил Шедрини гIазкхий атаман Павлов Федори. 1554 шера Астрахана паччахь Ямгурчей, 30 эзар хулача эрсий бIух ведда Тюмень яхача Тийрка йисте ГIизлара 20 верст лохехьа, Тийрк Каспий фордах дIакхеттача уллача «Татарски» городоке вода. Ховшда, Тюмень гIалийна дIатIакхача цхьан ден бе никъ бисача хана. эрсий эскаро тIехьа а кхийнна Ямгурчея нах хьалакбаь хилар. Ямгурчейна тIехьакхувш дов деча а Астрахана 100 верст гаьнабаьнначул тIехьагIа паччахьа сесаг а кхыбола цIентIара лоархIа мехкарий а есаралла боалабеча дакъа лоац атамана Павлова, казакашта а бIухошта а керте волаш. Из эрсий поход чакхъяьнначул тIехьагIа вассала хьисапе Иван Грознена каравахав Тюменски аьла. Астрахань дIаьяьккхачул тIехьагIа «ший дулхах-цIех гаргара лоархIа «Черкесаш» болча вахав Ямгурчей, — яхаш язду С. А. Белокурова.

ДIахо «Воевода Петр Тургеневи гIазкхий атаман Федор Павлови шоай новкъосташца» Астрахански паччахьа гIанда тIа оттаваьча Алей Дербишаца цхьана гIулакх де бисаб... Цхьабакъда шу доаллаше а эрсий паччахьана духьала нах гIовтт, из бахьан долаш «истола-тIа» хсаваьр эккхаву. ДIахо Данил Шедринахи Федор Павловахи, цар салтехи гIазкхехи хиннар ховш дац. уж Тийркагахьа байдда дIабахаб яхалга мара. Павлов Федори гIазкхийи салтийи корта лоархIаш хинна Шедрин Даниля Астрахань хьаяккхалехьа хьалхарча хана Центральни Россе бахаш а регулярни, эскаре гIулакх деш а хиннаб. Цу тайпара, Иван Грозне 1554 арадаьккхача Указа тIа йоах «Тайп - тайпарча городокашкарча воеводашта а боярски берашта (тIехьенна) а, атаманашта а гIазкхашта а Павлов Федора, цун новкъосташта, бе-бе (чин) болча наха тIадул аз «Астрахана духьала тIем тIа отта». Укхаза вайна гу, XVI бIаьшерене Тийрка йисте байдда баьхка гIазкхий Iаяха дукха хинна ца хилар, хIана аьлча, Тийрка йисте гребенски гIазкхий хьалхарча городокех аьлеех, довкъех, чIожеех цар цIераш тийхха хинна гIазкхий атаманаши бIухой тхьамадаши (голоеы) цу хана паччахьана мутIахьа а болаш гIулакх деш хиннаб. Иштта, «Павлово ущелье» («Описанеш» тIара) саха кхетадаьчох, В. Б. Виноградова а, Т. С. Магомадова а чIоагIдечча бесса «вIов» яхача (вайнаьха меттала — тIема-гIала деша тIара а доацаш, гIазкхий атамана Павлов Федора цIерагIа я. Цун цIерагIа-м цхьаццайола топонимеш а гидронимеш а я Тийрка дукъа тIа а Шолж Iокхоачалуча а: «Павлово чIоже», «Павлово Колкера аьли», «Павлова хьаст», кхыраш.

Шедрин яхаш «Йоазошка» ювцаш йола юрт а цунах хьахинна Шедринская яхача станицах а тилар бIуна керте хиннача Шедрин Данила цIи я.

ГIазкхий атаманий цIераш техка я Шедрин яхача юртал тIехьагIа Iо мел йилла гIазкхий городокаш, юрташ, станицаш. Масала, документашка цIи йоаккхаш я Тийрка аьрда берда йисте хинна Шевелев яха городок.

1644 шерал хьалхагIа хьахинна хила йиш яц из, хIана аьлча цу хана ваьхав Тийрка йисте Шевель Федор яха гIазкхий атаман. «Йоазон» тIара «Пименов Наж» яха цIи вай лакхехьа белгалдаьккхача тайпара, гIазкхий атамана Пимена цIерах 1644 шера хьахинна я. Укхазара гуш да, «Йоазошка» ювцаш йола моттигаши цIераши хьаяйзай XVII бIаьшерене е кхы а тIехьагIа.

Цу тайпара, оаха ях, Къулбаседа Кавказера юххьанцара гребенски юрташ хьахиннай XVI бIаьшерен юкъ екъаялалехьа хьалхагIа а доацаш, нонагIо тIехьагIа. Эггара хьалха укх мехка баьннарех ба байдда баьхка «лоIаме гIазкхий» хинна ца Iеш, эскаре гIулакх деш хинна гIазкхий а гIазкхий атаман Павлов Федори тхьамада Шедрин Данили хинна гIазкхий а бIухой а. «Къулбасенгахьара» хьауха нах, К. Маркса белгал ма даккхара, бе-бе хиннаб.

Гребенски гIазкхий городокаш ядаш хиннай Шолжан Органеи керте а Шолжа къулбехьен оагIорахьа хьунаш йолча а йоацаш, кхыча «шерача ареаре». хаьдда аьлча Тийрка дукъ кхоачалучча, цун малхбоалехье, вешта аьлча Тийркен Шложеи довкъаш вIашаккхоаччача долча БоргIаной дукъа тIа а.

Лакхехьа дийцачох хийцца ала йиш йолаш а гуш а да Къулбаседа Кавказ караерзаелга, вай ювцача хана, маьрша ахархой шоаш хьаухаш а, хIаьта паччахьа Iаьдало тIехьагIа из хьаллаьца лаьрххIа чакхйоаккхаш колонизаци яь а хилар. Паччахьа Iаьдала низ дIаболабаьб юххьанца (1554 ш.) наг-нагахьа моттигаш нийслуш, хIаьта (Астрахань хьаяьккхачул тIехьагIа) XVII—XVIII бIаьшераш чакхдаллалца дIаьхденнад из колонизаци чакхйоаккхалга.

Х. АКИЕВ,
исторически Iилмай кандидат.

СУРТА ТIА: Москва тахан. Цlеча майдан тIа дагIа Мининан Пожарскенен дегIа памятник.

В. КОШЕВОЯ сурт. (ТАСС фотохроника).

АФГАНИСТАНА ВЕТЕРАНИЙ СОЮЗ

Укх деношка республика общественно-политически центре учредительни собраня хилар Афганистана ветераний союза.

Собране доклад йир вай республика тIема комиссаро, полковника И. Н. Куницына. Ший доклада тIа цо белгалдаьккхар Афгански тIем тIа Нохч-ГIалгIайчера 1701 саг хинналга.

Пренешка къамаьл даьча «афганцаша» Хатуева, Асуева, Мархиева белгалдаьккхар афганистана ветераний хьал во долга, дукхагIбараш Iалашбинза ба квартирашца, хIаьта цIенош хьалде лаьттан участкаш ца луш а дукха бисаб.

Учредительни собране вIашагIъехкар хоржамий органаш: 26 саг юкъе вола правлени а 9 саг чувоагIа президиум а. Правлене председателалла хержар афганистана ветеран С. Асуев.

Учредительни собране балха дакъа лоацаш хилар Нохч-ГIалгIай обкома секретарь А. Яндаров, Министрий Совета председатела хьалхара заместитель Г. Эльмурзаев.

У. ВАХИТОВ.

ТЕЛЕПРОГРАММА

ШИНАРА

26 ИЮНЬ

I ПРОГРАММА

6.30 — 120 минот.
8.35 — Футбол. Дунен чемпионат. 1/8 финал.
10.35 — Коллаж.
12.30 — Ха. ТСН.
16.45 — ТСН.
17.00 — «Фаьлга тIехьа фаьлг» яхеи «Панония» яхеи мультфильмаш: (Венгрия).
17.15 — «Пульс-90». «Вайн экономикеи».
18.00 — Ха. ТСН.
18.30 — Документальни фильма премьера.
19.30 — Парнасага дода лагIа.
19.45 — «Богач, бедняк...» яха зрителаш дехарагIа дола 4-сери йола художественни фильм. 1-ра сери.
21.00 — Ха. ТСН.
21.40 — П. И. Чайковский цIерагIча IX Дунен халкъашта юкъерча конкурсе.
22.00 — «Прозеванный гений, или Трактат о том, как невыгодно быть талантливым». Йоазонхой, драматурги философи волча С. Кржижановски кхелах.
22.45 — Футбол. Дунен чемпионат. 1/8 финал.
1.00 — ТСН.

I ПРОГРАММА

9.00 — «Берал гIанахьа духьалъух» яха фильм-концерт.
9.30 — «Арабела» яха берашта дола фильм 1-ра сери (Чехословаки, 1981 г.).
17.30 — «Кортик для адмирала» яха телефильм.
17.50 — Информационно-публицистически программа.
18.20 — Реклама (СПТУ № 1).
18.25 — Парламентари отчет луш ва НГIАССР халкъа депутат Л. А. Хациев.
18.45 — Футбол. Дунен чемпионат. 1/8 финал.
21.00 — Бийса даькъала хийла шун, бераш!
21.15 — Теннис. Уимблдонски турнир. Англера передача.
22.15 — П. И. Чайковский цIерагIа IX Дунен халкъашта юкъерча конкурсе.

КХАЬРА

27 ИЮНЬ

I ПРОГРАММА

6.30 — 120 минот.
8.35 — Футбол Дунен чемпионат. 1/8 финал.
12.30 — Ха. ТСН.
16.45 — ТСН.
17.00 — Берий сахьат (английски метта урокаца).
18.00 — Ха. ТСН.
18.30 — «Знание» яхача Еригсоюзни обществацара герга истол», съезда хьалхара дискусси.
19.15 — Ленина орден лелаеча Московски бIуна округа иллейи халкарен ансамбла концерт.
19.45 — «Богач, бедняк...» яха художественни фильм. 2-гIа сери.
21.00 — Ха. ТСН.
21.40 — Коллаж.
21.45 — П. И. Чайковский цIерагIча IX Дунен халкъашта юкъерча конкурсе.
22.05 — «Камера дуненга хьеж».
23.05 — «Весела была ночь» яха художественни - публицистически фильм.
00.25 — ТСН.

II ПРОГРАММА

9.00 — «Многая лета» яха Сийлахь» - боккхача Даймехка тIома ветераний хора выступлени.
9.45 — «Арабела» яха берашта дола фильм. 2-гIа сери.
11.05 — Футбол. Дунен чемпионат. 1/8 финал.
17.40 — «Качество на контроле».
18.00 — Киножурнал.
18.10 — «Социальни хьаштaшна тидам тIеберзош» (нохчий меттала).
18.40 — «Фаьлг фулг...» Берашта лаьрхIа йола передача. (гIалгIай меттала).
19.00 — Информационно-публицистически программа.
19.30 — «Аш хаьржина иллеш» (нохчий меттала).
20.00 «Бийса даькъала хийла шун, бераш!
20.15 — П. И. Чайковский цIерагIча IX Дунен халкъашта юкъерча конкурсе.
21.00 — Документальни фильма премьера.
21.40 — «Фараон» яха исторически фильм. 1-ра сери. (Польша, 1967 г.) (Духхьашха).
23.00 — Теннис. Уимблдонски турнир. Англера передача.

ЕРА

28 ИЮНЬ

I ПРОГРАММА

6.30 — 120 минот.
8.35 — Мультфильмаш.
9.05 — «Камера дуненга хьеж».
10.05 — Коллаж.
12.30 — Ха. ТСН.
16.45 — ТСН.
17.00 — Брандербургский № 6 йола И.-С. Баха концерт.
17.20 — «Машина, водитель, никъ» яха Дунен халкъашта юкъера лелара кхерамзлен къовсам.
18.00 — Политически диалогаш. КПСС XXVIII-ча съезда накъадолхаш.
19.30 — Поэзи миноташ.
19.30 — «Богач, бедняк...» яха художественни фильма. 3-гIа сери.
21.00 — Ха. ТСН.
21.40 — Актуальни интервью.
21.50 — Эфире музыка я.
23.50 — «Прес - клуб» яха кхоллама объединене хьагойт...
00.30 — ТСН.

II ПРОГРАММА

9.00 — В. Томенков, Ю. Дудоновеи дIалонх эрсий халкъа иллеш.
9.30 — «Арабела» яха берашта дола фильм. 3-гIа сери.
17.30 — «Романсаш дIалонх А. Соловьяненкос» яха фильм-концерт.
17.50 — Информационно-публицистически программа.
18.20 — «Дагалоцаман йовр йоцу дараш» (нохчий меттала).
19.00 — «Шуна хIун хета?» (нохчий меттала). Прямой эфир. Телефонаш: 22-01-65, 22-26-68.
20.00 — Бийса даькъала хийла шун, бераш!
20.15 — П. И. Чайковский цIерагIча IX Дунен халкъашта юкъерча конкурсе.
21.00 — Документальни фильма премьера.
21.30 — «Экране СибарегIе я» яха киножурнал.
21.40 — «Фараон» яха исторически фильм. 2-гIа сери. (Польша).
23.15 — Теннис. Уимблдонски турнир. Англера передача.

ПIАЬРАСКА

29 ИЮНЬ

I ПРОГРАММА

6.30 — 120 минот.
19.15 — Прогресс. Информаци. Реклама.
19.45 — «Богач, бедняк... яха художественни фильм. 4-гIа сери.
21.00 — Ха. ТСН.
21.40 — Коллаж.
21.45 — Актуальни интервью.
21.55 — П. И. Чайковский цIерагIча IX Дунен халкъашта юкъера конкурса дневник.
22.40 — «Фу? Мичахьа? Маца?» яха брэйн ринг.
23.20 — Взгляд.
1.05 — ТСН.

II ПРОГРАММА

9.00 — Шовданаш.
9.30 — «Арабела» яха берашта дола фильм. 4-гIа сери.
16.05 — Телефильм.
16.15 — Республикански хозрасчет: долуш дерг а, хиндарг а (нохчий меттала).
17.05 — Кхел йовзит.
17.35 — «Пхенне тIа итт тоха» яха факташи комментареши.
17.50 — Фильм-реклама.
17.55 — Информационно-публицистически программа.
18.25 — Нохч - ГIалгIайчен телевидене — 30 шу.
20.00 — Бийса даькъала хийла шун, бераш!
20.15 — П. И. Чайковске цIерагIча IX Дунен халкъашта юкъерча конкурсе.
21.00 — Документальни фильма премьера.
21.4 — Иллюзион. «Большая земля» яха художественни фильм (1944 г.). (Духхьашха).
23.20 — Теннис. Уимблдонски турнир.

ШОАТТА

30 ИЮНЬ

I ПРОГРАММА

6.30 — 120 минот.
8.35 — Вай беш.
9.05 — «Партнер» яха коммерчески вестник.
9.35 — «Ожерелье восточных легенд» яха дунен халкъий кхоллам.
10.10 — Мультфильм.
10.20 — Сага институт.
11.20 — «Канада XXI-ча бIаьшеран наIарга».
12.20 — Спектр.
12.50 — «Хьайбай дунен тIа».
13.50 — «Подранки» яха Н. Губенко фильм (1976 г.).
15.20 — «Галерея» яха политически диалогаш.
16.10 — «Дюймовочка» яха мультфильм.
16.40 — «Петер Штайн. Хувцалуча дунен режиссер».
18.00 — Дунен халкъашта юкъера панорама.
18.45 — Футбол. Дунен чемпионат. 1/4 финал.
21.00 — Ха. ТСН.
21.40 — Илли-90.
22.45 — Футбол. Дунен чемпионат. 1/4 финал.
1.00 — ТСН.
1.25 — Программа «А» яхача йовзаш йолча музыка кхолладараш.

II ПРОГРАММА

17.05 — Кавказ эрсий композиторий кхолламе.
17.45 — «Лаьттен нахи».
18.05 — «Шун заявкаш кхоачашъю оаха» яха концерт.
18.35 — «Вовшех догадовлий вай» (нохчий меттала).
19.30 — «Шоана, кхашка балхаш дераш» яха концерт. (гIалгIай меттала).
20.00 — Бийса даькъала хийла, шун, бераш!
20.15 — П. И. Чайковский цIерагIча IX Дунен халкъашта юкъерча конкурсе.
21.00 — Ха. ТСН.
21.40 — Теннис. Уиблдонски турнир.
22.40 — «Пресс-клуб».
00.25 — Бийсанара сеанс. «Хорошо сидим» яха художественни фильм. (Духхьашха).

КIИРАНДИ

1 ИЮЛЬ

I ПРОГРАММА

8.00 — Спорт массарна а.
8.15 — Ритмически гимнастика.
8.45 — «Спортлото» тираж.
9.00 — «Iуррехьа».
10.00 — Даьхенна гIуллакх деш.
11.00 — Iуйрийнара самукъадоаккха программа.
11.30 — Никъ берий клуб.
12.30 — Унахцlено.
13.15 — Музыкальни киоск.
13.45 — «Лаьтта — вай юкъара цIа».
13.50 — «Образ» яха Советско - американски литературни ловзар.
15.10 — «Къайле йола чIегилг» яха мультфильм.
15.30 — «Юрта сахьат» яха панорама.
16.45 — КIиранден кинозал. «Ла ца дуьгIа мама» яха мультфильм. «Шоаттденгара оршотденга кхаччалца яр салоIа ха я» яха художественни фильм. (Духхьашха).
18.45 — Футбол. Дунен чемпионат. 1/4 финал.
21.00 — Ха. ТСН.
21.40 — «Массехана а хургдолчун уйлаш» яха кIиранден нравственни проповедь.
21.55 — П. И. Чайковский цIерагIча IX Дунен халкъашта юкъерча конкурсе.
22.15 — А. Серовс дIалонх.
22.45 — Футбол. Дунен чемпионат. 1/4 финал.

II ПРОГРАММА

8.00 — Зарядка е отта.
8.15 — «Экрана тIа 01 служба я» яха цIи ялара кхерамзлен фильмаш.
8.40 — Футбол. Дунен чемпионат. 1/4 финал.
10.40 — РСФСР халкъий музыкальни фольклор.
11.25 — Коллаж.
11.30 — Никъ берий клуб.
12.30 — Мультфильм.
12.50 — Чувашски телевидени программа.
13.35 — «Мир, в котором мы живем», «Ахархочун ков, хетараши проблемаши», «Виктор Астафьев» яха режиссера М. Литвякова фильмаш.
14.30 — «Советская Россия» яха видеоканал.
17.00 — Теннис. Уимблдонски турнир.
18.00 — «Планета» яха Дунен халкъашта юкъера программа.
19.00 — П. И. Чайковский цIерагIча IX Дунен халкъашта юкъера конкурсе. Перерыве (20.00) — Бийса даькъала хийла шун, бераш!
21.00 — Ха. ТСН. (сурдопереводаца).
21.40 — «Киносерпантин» яхача видеоканала оагIошка гIолла.

Хьамсара новкъостий!

ПIаьраска дийнахьа, 29-ча июне УКВ оборудованена профилактика ергья ЦТ I программа 8 сахьати 35 миноти яьлча денз 13 сахьат даллалцеи 16 сахьати 45 миноти яьлча денз 19 сахьати 15 миноти яллалцеи, хIаьта 11-ча программа — 25 июне, оршот дийнахьа 17 сахьати 30 миноти яллалца, шоаттдийнахьа, 30 июне — 17 сахьат даллалца.

РАДИОПРОГРАММА

26 ИЮНЬ, ШИНАРА

7.15 — «Юртара Iуйренаш».
7.30 — Передачай программа.
7.35 — Республикански газетий обзор.
7.45 — Объявленеш.
7.55 — 8.00 — Хаоттам.
8.15 — 8.45 — М. С. Плиева дешашта яздаь иллеш (гIалгIай меттала).
9.15 — Перестройка: гIулакхаши проблемаши (гIалгIай меттала).
9.30 — «Къона заманхо» (гIалгIай меттала).
8.50 — 10.00 — Дешайи гIулакхеи цхьоагIо (нохчий меттала).
16.00 — 17.00 — Информационно - музыкальни программа. Радиостудера духхьала еш йола трансляци (нохчий меттала).
18.00 — Керда хоамаш.
18.10 — Керда хоамаш (гIалгIай меттала).
18.20 — 18.40 — Халкъа ашараш (нохчий меттала).

27 ИЮНЬ, КХАЬРА

7.15 — ЦIи ялара кхерамзле.
7.25 — Ашараш.
7.30 — Передачай программа.
7.35 — Республикански газетий обзор.
7.45 — Объявленеш.
8.00 — Хаоттам.
8.15 — 8.45 — Нохч-ГIалгIай ашарий концерт (нохчий меттала).
11.15 — Болхлочоа хетар (гIалгIай меттала).
11.30 — Лехам — толамий лард.
11.45 — 12.00 — Ашараш.
15.30 — Литературни Нохч-ГIалгIайче.
16.00 — 17.00 — Информационно-музыкальни программа. Радиостудера духхьала еш йола трансляци (гIалгIай меттала).
18.00 — Керда хоамаш.
18.10 — Керда хоамаш (нохчий меттала).
18.20 — 18.40 — Халкъа ашараш (нохчий меттала).

28 ИЮНЬ, ЕРА

7.15 — ДоагIаш дола къамаьл.
7.25 — Ашараш.
7.30 — Передачай программа.
7.35 — Республикански газетий обзор.
7.45 — 8.00 — Объявленеш. Хаоттам.
8.15 — 8.45 — Литературан искусствои (нохчий меттала).
11.15 — Депутата декхар (нохчий меттала).
11.30 — Доал доацача.
11.45 — 12.00 — Дина товараш дукхагIа хилийтар (гIалгIай меттала).
15.15 — 15.30 — Кхаш леладераш — арендатораш болча (гIалгIай меттала).
17.15 — Передачай программа. Хаоттам.
17.16 — «В мире музыки» яха передача.
18.00 — Керда хоамаш.
18.10 — Керда хоамаш (нохчий меттала).
18.20 — Керда хоамаш (гIалгIай меттала).
18.30 — Ашараш.
18.40 — «Эздел» (гIалгIай меттала).
18.55 — 19.00 — Ашараш.

ПIАЬРАСКА, 29 ИЮНЬ

7.15 — «Юртара Iуйренаш».
7.30 — Передачай программа.
7.35 — Республикански газетий обзор.
7.45 — 8.00 — Объявленеш. Хаоттам.
8.15 — 8.45 — Наха дIаденна вахар (гIалгIай меттала).
11.15 — 12.00 — Концерт (нохчий меттала).
17.15 — Передачай программа. Хаоттам.
17.16 — Йизза бокъо йолча советски федерацега, халкъа депутаташа дувц.
17.31 — «ЦIе сийгаш» (гIалгIай меттала).
17.46 Ашараш.
18.00 — Керда хоамаш.
18.10 — Керда хоамаш (нохчий меттала).
18.20 — Керда хоамаш (гIалгIай меттала).
18.30 — 19.00 — Ашараш (нохчий меттала).

ШОАТТА, 30 ИЮНЬ

7.30 «Юртара вахар» (нохчий меттала).
7.45 — Объявленеш.
7.55 — 8.00 — Хаоттам.
8.15 — Передачай программа.
8.20 — Республикански газетий обзор.
8.30 — Россе Компарти: делаьрхIараш. Беседа.
10.15 — Тхоашта гIишлош оахош хьалъю.
10.30 — Реклама.
10.40 — Литературни Нохч-ГIалгIайче (нохчий меттала).
11.00 — 11.30 — «Къонал».
11.30 — Хозачунах дIакхетар.
15.15 — 16.00 — Классически ашарий концерт.
18.00 — 19.00 — «Ашарий почта» (гIалгIай меттала).

КIИРАНДИ, 1 ИЮЛЬ

7.30 — Передачай программа.
7.35 — Республикански газетий обзор.
7.45 — 8.00 — Iодешал са письмо.
8.15 — 9.00 — Оаха даькъала ду шо.
11.30 — 12.00 — КIирандийнахьара ашарий программа.
15.15 — 15.30 — «Дешархо» (нохчий меттала).
16.00 — Литературни Нохч-ГIалгIайче.
16.30 — Реклама.
16.40 — 17.00 Вай мехкарча къамий ашараш (нохчий меттала).
18.00 — 19.00 — «Ашаращца доттагIал леладерашта» (нохчий меттала).

ХЬАЛХАРА МУНИЦИПАЛЬНИ..,

Укх деношка В. И. Ленина цӀерагӀча майдан тӀа шоай служебни декхараш а закон а тешаме кхоачащдерг хиларах, дув бнар Ленински РОВД вӀашагӀъеллача, республике эггара хьалхарча муниципальни милице подразделене.

МугӀарагӀа латт упахцӀена, тӀах аьнна бола кагий нах. Уж ба сержантски, старшински, мугӀареча милиционерий погонаш йолаш. Ер шу долалуш къахьегама коллективаша хьожабаь милице балха баьхкар уж кагирхой.

— Вай милице материальни база чӀоагӀъе езалген цун мугӀараш шерде дезалген цхьаккха шеко йоацаш да дуккхача хана деиз, — дувц Ленински РОВД начальника заместитела А. Чагаева. — Укх тӀеххьарча хана милиценна чӀоагӀа гӀо ду районни Советаша, предприятеша. Духхьал цар чотагӀа вӀашагӀъеллар соахка милице гӀонна йола отряд. Бакъда, дуккха а проблемаш къоастае таро яцар цун. ХӀана аьлча уж цхьан юкъа мара лаьрхӀаяцар, хӀаьта тха балха тӀа дукхагӀа эш профессионалаш. Керттера дар — муниципальни моттигерча бюджета чотагӀа хургхилар.

Ший тайпарча стажировка болхлой отряде чакхъяьккха ха зехьа яйнаяц. ХӀанзле зуламаш гучадаха вӀаштӀехьа хиннад дуккхача кагирхой.

Политически даькъе РОВД начальника заместитела Х. Исраилова сона вовзийт милице керда баьхкачарех цаӀ. Сержанта Гурсаев Беслана да Ӏалаудина Султан дуккхача хана деиз цу РОВД уголовни розыске болх баь вар. Ший служебни декхар кхоачащдеш вийнав. ХӀанз даь лерагӀа волавеннав воӀ...

У. АЗАМАТОВ.

СУРТАШ ТӀА: муниципальни милици; дув буаш ва С. Джабраилов.

Н. КОБИАШВИЛЕ сурт.

Актерий никъ

Укх деношка Л. Н. Толстой цӀерагӀча Нохч-ГӀалгӀай Паччахьалкхен университете актерски отделенерча цхьоалагӀча курса студентий шоай говзалах йола экзамен хилар. Берригача кагирхоша дика дӀаелар из. Курса кулгалхоша Нохчий драматически театра режиссераша Солцаев Мималтеи Хакишев Русланеи могадир студенташа гойта балхаш.

Ахкан замалахьа каникулаш йолча хана задани елар кагирхошта, дукхагӀа деша, шоашта безабеннача драматургий пьесашкара сценкаш Ӏомае, выставкашка аха, дунен культура маьхаленаш дикагӀа йовза, аьнна.

Студенташа экзаменашка гойтар халхараш, этюдаш, сценически упражненеш. Шамханова Хьавас, Шашаев Аслана, Умаров Мухьмада, Гумаева Элизас а кхычар а гойтар «Цергий лор волча», «Чкъаьрий лувцараш», «Телефон», «ЙиӀиги Зизеи» яха этюдаш.

Цхьайтта выпускникех хӀаране лерхӀ профессиональни сцена тӀа болх бе. Вайнаьха традицех йола тема яшха лаьрхӀа ва Исламов Султан, киностуди хьаелла лаьрхӀа ва Умаров Мухьмад, Шамхалова Хьавас лерхӀ классикий произведенеш тӀара турпалий ролаш ловзае.

Бе-бе яр этюдаш, бакъда, къаьстта цӀена, таханарча хано дӀадехараштa жоп луш яр «Цергий лор волча», «ИиӀиги Зизеи» яха инсценировкаш, «Хулиганы» яхача сценически упражненех этюд лархӀа мегаргья.

Шамхалова Хьава бӀаргаяйча сона яйзар. Ши шу хьалха дешархо яр из. Октябрьски района комсомольски конференце делегаташта концерт луча хана ках сов тара бусташ хиларца, чӀоагӀа белгала яр. Ӏалаьмате тара юстар цо Пугачева Аллай, Брегвадзе Нане, Семеновой Катяй, Пьеха Эдитай, Доронина Татьянай оазаш. Школа йистеяьккха шу зехьа довнзар Хьавай. Массехк турах чакх а яьнна, Воронежски искусствай институте деша оттачар дӀаяхийтанзар из талант йола йоӀ Солцаев Мималта. Цу хана Хьавайна цо тешам белар вайцига актерски отделени хьаелларгхиларах.

Шоай хьехархошта чӀоагӀа раьза ба кагирхой, хӀана аьлча, теории практикеи вӀаши ювза йиш йолаш ба уж: профессиональни театра массехк спектакла юкъе дакъа лоацаш хиннаб хӀанзле. ХӀаьта Шамхалова Хьава-м университете актерски отделени хьаеллалехьа диззача шера болх беш хиннай драматически театре.

Бакъда, кагирхошта хьалхашна халонаш увтт. Эггара хьалхарча даькъе уж хьахиннай моттигерча драматургаша къоначар вахарах лаьца ца яздарах. Студенташ сатувсаш ба дийша боаллаше шоашта ролаш ловзае пьесаш хургхиларах. Цхьабакъда, чӀоагӀа дика гӀулакх хулар уж ролаш хӀанззе а царга кхоачаре.

ШоллагӀча курсе деша юхачубоагӀача хана шоай кийча этюдаш а йолаш боагӀаргба кагирхой. Цудухьа «Вахар — фантази я» яха схема хадданза йолаш я. ХӀана аьлча, маьла оалаш дац студенташа шоай, кулгалхочун Хакишева «Режиссер цӀаккха а салоӀаш хила йиш яц» яха дешаш. Цудухьа актерий а хила йиш яц болх юкъагӀа баьнна сахьат.

М. РАМАЗАНОВА.

СУРТА ТӀА: 1-ча курса студенташ экзамен дӀалуш ба.

Н. КОБИАШВИЛЕ сурт.

Редакце дена каьхат

БАРКАЛ ШОАНА!

Хьамсара редакци! ДӀаяхача хана яздара тӀера воацаш хиларца Ӏийнавац со шуга ца яздеш, бакъда, хӀанз шуга язде чам боаккхагӀа ба са. Хаттар оттатарлу: «Сендухьа да из»?

ТӀеххьарча хана газето кепаетта материалаш бакъдар оалаш, чулоацам кӀоарга болаш, гласность яхар долаш хеталу сона а дуккханешта а. Цудухьа редакце болхлошта баркал ала лов.

Са шуга дехар да: газета тӀа кепатохаш йола материал гӀалгӀай меттала санна эрсий меттала а тохаре, кхыча къамех болча дуккхача наха ешаргъяр из. 1990 шера 16 июне газета тӀа кепатеха «Бакъдар дувца» яха Костоев Беслана язъяь статья а иззамо кхыяраш а чӀоагӀа бакъахьа хетар сона а дуккхача наха а эрсий меттала маӀан деш моллагӀча йиш йолча газета тӀа е журнала тӀа кепатохаре. Из дуккхача наха дешаргдар, харцо ювцаш бола фальсификатораш а перестройкана духъалбаьнараш а малашб ховргдар. Аз дехар ду шуга цу гӀулакхага хьажар, эрсий меттала кепатохаш цу гӀалгӀай бакъболча кагийчарна дӀадовзийтар. Сий дала а наха а долда шун, шоай къаман бакъдар дӀадовзийта аьттув а балба!

АРЧАКОВ Мухтар, СаӀадалий воӀ. г. Малгобек.

ИРАЗЕ КЪОНАЛ

ХӀара шергара шу массаза доал дегӀайоагӀаш я Сунженски района Серноводская яхача станицера юртбоахама специалисташ кийчбеш йола 16-гӀа училище.

Массайолча оагӀорахьа таро я цун дешархой йоакхое. Эггара лоархӀаме да училище йоккха опыт йола хьехархой хилар.

Дешархой безам тӀагӀоргболаш Ӏалашъю дешара классаш. Уж сийрда, кабинеташка мел эшаш йола оборудовани йолаш я. Лабораторе, мастерскеш, авто а трактородромаш я. Цар таро лу практика чакхйоаккхаш бола дешархой гаьна дӀаюха баха ца безаш, моттигеӀомабе.

Иштта дешархошта дезаш мел дола художественни а Ӏомабалара эша а литература чу а долаш, библиотека я. Йоккхача читальни зале, царна новкъостал де укхаза хьийхача лакха опыт йолча болхлоша новкъостал ду дешархошта эшаш дола книжка лаха, конспект язъе.

Нохч - ГӀалгӀай АССР техобразоване система заслуженни хьехархочун Бардаков Николай Серафимовича урокаш ший тайпара безаме хиларал совгӀа, дешархой дика кхетабеш хул. Цо хьахьокх мел чӀоагӀа бехктокхаме кийчлу из хӀара урока. Цудухьа, наггахьа дешархо висац хьийхача темах ца кхеташ. Из санна бола хьехархой кӀезига бац училище.

Дешархошта доккха гӀоновкъостал ду хьехархоша вӀашагӀъеллача методически кабинето. Лабораторно-практически занятеш чакхйоахача хана укхаза кийчъяь разработкаш чӀоагӀа накъаювл дешархошта. Методобъединене председатель вола Н. Бардаков цӀаккха а ак ца оалаш, моллагӀча дешархочо оттадаьча хаттара жоп дала а новкъостал де а кийча ва. Училище деша багӀача кагирхоша лоархӀаш, ва из, хӀана аьлча, цӀенача дегаца, ха кхо ца еш дӀалу цо царна ший балха опыт.

Спортивни мероприятеш чакхъяха таро хулийт массайола инвентарь а йолаш, спортзал хиларо. Укх тӀеххьарча кхаь шера ГТО норма дӀалуш 560 дешархо хиннав, хӀаьта 315 спортсмен - разрядник кийчваьв, укхаза.

Бокхача лоархӀаме хеташ леладу училища педагогически коллективо кхувшбоагӀарашта тӀема - патриотически кхетам балара гӀулакх. Цу хьакъехьа дика кийчъяь я гойтара агитаци. Цо хьахьокх тӀема шерашка вай бӀухоша моастагӀчунна яь духьале. Даьхе лораеш лаьттачар сурташ да хьалтеха доахкаш, царна юкъе вай мехкахой а болэш. Царцара цхьабараш хӀавза а тӀехьа училище къахьегаш ба. Патриотически интернациональни кхетама болх дӀахьоча дизза дакъа лоац ветеранаша. Кагирхоцца къамаьлаш ду, беседаш, диспуташ ю. Уж санна долча вӀашагӀкхетараша кхувшйоагӀача тӀехьенна бовзийт вай мехкахой—турпалаш, шоай са кхо а ца деш, кхыча къамех болча бӀухошца цхьана вежарий санна балам баламах а теха Сийлахь-боккхача Даймехка тӀем тӀа котало йоаккхаш лаьтталга. Уж мероприятеш чакхйоах училища ший культура. ЦӀагӀа. Цул совгӀа, цига гойт кинофильмаш, ю салаӀара сайренаш, художественни самодеятельноста концерташ.

Иразе я цар къонал.

Т. МАЛЬСАГОВА.

Редактора зам. М. М. ХАМХОЕВ.

Конкурс йоацаш деша дӀаэц

РСФСР укх лохехьа цӀераш яьхача вузашка 1990—1991 дешара шера очно деша баха НГӀАССР кӀал баьхача нахах бола студенташ конкурс а йоацаш дӀайийбелга:

Халкъа боахама Московски институт (специальность 0603 — экономика а социальни планировани а);

Астрахански медицински институт (специальность 0401 — дарба дара гӀулакх, 0402 — педиатри);

Дагестански медицинсти институт (специальность 0401 — дарба дара гӀулакх, 0402 — педиатри);

Кубански медицински институт (специальность 0401 — дарба дара гӀулакх);

Пятигорски фармацевтически институт (специальность 0405 — фармаци);

Ставропольски медицински институт (специальность 0401 — дарба дара гӀулакх 0404 — стоматологи);

Къулбаседа - ХӀирий медицински институт (специальность 0402 — педиатри);

Воронежски медицински институт (специальность 0401 — дарба дара гӀулакх, 0402 — педиатри);

Ростовски медицински институт (специальность 0401 — дарба дара гӀулакх, 0402 — педиатри):

Волгоградски медицински институт (специальность 0401 — дарба дара гӀулакх);

Рязански медицински институт (специальность 0403 — гигиена, санитаои, эпидемиологи);

Волгоградски инженерно - гӀишлошъяра институт (специальность 2901 — архитектура);

Московски полиграфически институт (специальность 1708 — полиграфически машинаши автоматизировании комплексаши):

Холодильни промышленноста Ленинградски технологически институт (специальность 1603 — лохарча температурай техникеи физикеи);

Мухинай цӀерагӀа Московски лоххера промышленно-художественни училище (специальность 0519 — монументально-декоративни искусство);

Къулбаседа - ХӀирий университет (специальность 0709 — торговлереи общественни кхачанереи экономикеи доалделгеи);

Ивановски университет (специальность 0606 — экономика а къахьегама а социологи):

Ленинградски советски торговле институт (специальность 0608 — бухгалтерски учет, боахам лелабара гӀулакха тӀахьожами анализи);

Свердловски архитектурни институт (специальность 2901 — архитектура);

Московски историко-архивни институт (специальность 0209 — документоведении управленена документационни Ӏалашо елгеи);

РСФСР вузашка конкурсе а боацаш дийнахьа дешаргдолаш дӀахьожабеча НГӀАССР кӀалбаьхача нахах болчар документаш дӀайийдергда 1990 шера 25 июне деиз 15 июле кхаччалца.

ДӀаэцара хьакъехьа йоагӀача формагӀа язъяь заявлени хьачуяла еза института ректора цӀерагӀа. Заявленеца хила деза:

— юкъера дешар чакхдаккхарах дола документ — подлинник:

— тӀеххьарча хана болх бьчара (е школера) характеристика.

Характеристика хила еза предприяте кулгалхочо, партийни, профсоюзни, комсомольски организацей кулгаш тӀа долаш (школьничоа — школа директора, классни кулгалхочун, ВЛКСМ комитета секретара, учебни комитета председатела), печать тоӀаяь а хьаенна ха белгалъяь а хила еза из;

— 086-У формагӀа йола медицински справка:

— къахьегама книжка тӀара выписка; предприяте администрацега заверить а дайта;

— паспорт, военни билети е приписной тешал (ше хьагойта деза):

— медицински институташка деша оттачарна кхы тӀа райисполкомагара направлени хила еза.

Деша дӀаоттара экзаменаш хургья 1990 шера 16 июле деиз юкъерча общеобразовательни школай дешара программашка хьежжа оттаьча программашка гӀолла.

КонкурсагӀа хьакъоастабелга а деша дӀаэцалга а хургда Грозненски мехкдаьтта институте 5 августага кхаччалца, 1989 шера хиннача СССР Лакхерча дешара заведенешка дӀаэцара Правилашка хьежжа.

Института адрес: 364902, г. Грозный, ГПС-2, пр. Революци 21, Грозненски мехкдаьтта институт, приемни комисси. Тел. 22-16-15.

Хьамсара кагирхой!

Советски Союза Турпала Н. Демина цӀерагӀча № 2 йолча Грозненски юкъерча городской профессионально-технически училища деша хьех шо ер специальносташ караерзае:

Цхьайтта класс чакхъяьккхараш:

1. Технологически установкай оператор.
2. Химически анализа лаборант.
3. Промышленни оборудованена ремонт яра вола электромонтер.
4. Электросварщик, технологически оборудованена ремонт яра вола слесарь.
5. ЭВМ оператор.
6. Столяр (мебель хьаер).
7. Компрессорийн насосийн машинист.

Стипенди 30 — 72 сом.

Дешара ха — 1 шу.

Ийс класс чакхъяьккхараш:

1. Технологически процессий оператор-лаборант.
2. Промышленни оборудованена ремонт яра вола электромонтер.
3. Электрогазосварщик. Промышленни оборудованена ремонт яра вола слесарь.
4. Счетно-вычислительни машинашта ремонт а гӀулакх а дара вола электромеханик.
5. КИП-а а «А» а слесарь.
6. Столяр (мебель хьаер).

Итт класс чакхъяьккхараш дӀаэц 2-ча курсе.

Дешара ха 3 шу.

Дешархой дерригнеца паччахьалкхено Ӏалашбу.

Училище болх беш я волейбола, баскетбола, истола тӀарча тенниса, дегӀала баха латара йола спортивни секцеш, «Хозяюшка», «Аэробика», «Мозаика» — мебела художественни оформлени еш йола вокальни, халхара, судомодельни кружокаш.

Деша овтташ ер документаш эш: паспорт (ваь хилларах дола теша), медицински справка (№ 086-у), вахача моттигера справка, дешарах дола аттестат е тешал.

Училища адрес: г. Грозный, Индустриальни ул., 10. №№ 2, 5 йолча трамвайшца «Пожарка» яхача остановке кхаччалца ваха веза.

Телефонаш: 26-48-15, 26-48-18, 26-34-29.

Ленина ордени Сийлахь-боккхача Даймехка тӀема I степена ордени еннача «Грознефть» объединене базерча

Грозненски № 4 йолча юкъерча профессионально-технически училища кагий нахи мехкарийи деша хьех

Укх профессех Ӏомабергболаш:

1. Мехкдаьттен гази йоаккхача эксплуатационни тохкамен бурув тохача бурув деттачун гӀонча, электросварщика болх бе а Ӏомавеш.

2. Буровойшта гӀулакх деш вола электромонтер.

3. Электрогазосварщик.

4. Слесарь-авторемонтник.

5. Химически анализа лаборант (мехкарий).

6. Топограф-геодезист.

7. Мехкдаьтта даккхара оператор.

Училище дӀаэц 9—11 класс яьккха бола кагий нахи мехкарийи, иштта эскаре гӀулакх даьчул тӀехьагӀа запасе баьха бӀухой а, 1, 2, 3 шера дешаргдолаш.

«Грознефть» яхача объединенена лаьрхӀа кадраш кийчъю училище.

Училище дешача юкъа дешархой мах боацаш Ӏалашбу барзкъашца, кхачанца, учебникашца. Производственни практика чакхйоаккхача хана шоай специальностах болх барах даькхача ахчах 50 процент дӀалу дешархошта. Училище дешаш йоаккхаш йола ха балха стажа юкъе йодаш я. Мехкарашта лаьрхӀа училище хьайийлай барзкъаш дахара, тегара пазата хӀамаш хьае Ӏомабеш йола курсаш. Училище болх беш я кхы масайтта кружоки спортивни секции. Кхычахьара хьатӀабаьхкараш, Ӏе моттиг йоацараш Ӏалашбу дика кийчъяча общежитеца.

Юкъера школа яьккха бараштa 36—45 сомага кхаччалца стипенди лу. Училища кхо курс яьккха экзаменаш дика дӀаенна болча кагирхошта юкъера образовани хиларах дола тешали профессех квалификаци яларах дола документи лу. Училище йистеяьккхараш болх бе хьожабу Грозне а, цун доазол арахьа а.

Училище деша дӀаотта безам бараша директора цӀерагӀа укх тайпара документаш дӀалу: заявлени, дийша хиларах дола тешал, характеристика, 086-у формагӀа йола медицински справка, вахача моттигера справка, ваь хиларах дола тешал, 3х4 боарамагӀа дола 4 сурт.

Хьамсара доттагӀий! Дувла тха училище деша! Из йистеяьккхача лакха квалификаци йола болхлой хургда шох.

Училища адрес: г. Грозный, Октябрьский р-н, 12 участок, телефон 9-54-41-02.

Училище дӀакхача йиш я №№ 13, 25, 24 йолча автобусашца «12 участок» яхача остановке кхаччалца дӀавахача.

Кагий нахи мехкарийи!

СПТУ-2 дӀакхайкаду запасе а бохийташ эскарера мукъабаьнна бӀухой укх специальностех деша дӀаэцаш хилар:

1. Оператор-машинист.
2. Промышленни оборудованена ремонт ю слесарь.
3. Промышленни оборудованена ремонт ю электромонтер.

Дийша баьннараш г. Грозперча А. Шерипова цӀерагӀча ГНПЗ балха а овттабеш.

Дешара ха 3 бутт. Стипенди 120 сом.

Занятеш йолалу группаш вӀашагӀйохкарга хьежжа.

Тха адрес: г. Грозный, Индустриальни улица, 10.

№ 2, 5 йолча трамвайшца «Пожарка» яхача уж совццача кхаччалца ва йиш я училище воагӀар.

Телефонаш: 26-48-18, 26-34-29, 26-48-15.

Спорта хоамаш

ФУТБОЛ

Сальск (Ростовски область).

Сальск яхача городе Къулбаседа Кавказа приз яккхара йола финальни яхьаш чакхъяьлар.

Яхьашка дакъалоацаш хиннача грозненски «Локомотив» тренера Велидов Тимура аьлар: «Зональни турнире тха команда котъяьннаяле а Сальске аьттув баланзар тха, цига йиъалагӀа моттиг мара йоаккхаланзар тхона».

БОРЕЦИЙ ТОЛАМ

Риме борецашта юкъе чакхъяьлар классически ший лоӀамерчеи стилех кӀалтохарагӀа латара йола къамашта юкъера ши турнир.

РСФСР заслуженни тренера Абдулаев Саид-Ахьмада Ӏомаваьча «классика» чемпиона а экс-чемпиона а Абаев Аслаудина ший тайпара толам баьккхар.

68 килограмм дозал долча атлеташта юкъе массаза а котало йоахаш хьавенача Аслаудина яхьашка керттера приз яьккхар.

Финале шоай лоӀаме латаш болча борецашта юкъе хиннача Мухтаров Алхазура (дозала категори 69 кг) шоллагӀа моттиг мара яккханзар.

Дунен чемпион Орцуев Хьасан цун хьехамча ва.

А. Абаеви А. Мухтарови Нохч - ГӀалгӀай республиканска спортобщества викалаш ба.

* * *

Калуга. Ший лоӀамах кӀалтохарагӀа латара олимпийски кийчо яра йолча базе дикагӀа болча бореций сбораш йоланнай.

Дозала категори 110 килограмм йола вай мехкахо Боков Ибрагим Советски Союза сборни команда юкъе вахав.

ЧИГПИ студент И. Боков яхьашка дакъа лаца кийчвер МагӀалбикера тренер Батыров Султан ва.

Обзор кийчъяьр А. АЛИЕВ.

Тахан республике гӀолла а Грозне а хувцалуш морхаш а йолаш, цхьаццайолча моттигашка догӀа а делхаш, юкъе-юкъе ди а къувкъаш, Малхбузехьара секунда 3—8 метр сиха мух а болаш, фегара температура республике 25—30, Грозне 28—30 градус йӀовхал а йолаш ха хила мег. ХӀаьта кхоанеи ломмеи хувцалуш морхаш а йолаш, цхьаццайолча моттигашка кхайсса догӀа а (из дикъувкъаш, ша бетташ хила а тарлу) делхаш, бе-беча оагӀонашкахьара секунда 3—7 метр сиха мух а хьекхаш, фегара температура бийсашка 12—17 деношка 22—27 градус йӀовхал а йолаш ха латта тарлу.

Метеостанци.

ТХА АДРЕС: 364907. г. Грозный, Маяковске ул., 92. Телефонаш: редактора — 22-45-57; редактора заместителя — 22-85-07; бехктокхама секретара — 22-84-68; отделий: идеологически — 22-53-12. промышленностеи транспортеи — 22-75-81, 22-65-01; агропромышленни—22-47-84. 22-90-66; культура — 22-64-75, 22-75-78; письмой — 22-85-64; машинописни бюро—22-89-51; корректорски — 22-89-88.

НАШ АДРЕС: 364907, г. Грозный, ул. Маяковского, 92. Телефоны: редактора — 22-45-57; заместителя редактора — 22-85-07; ответственного секретаря — 22-84-68; отделов: идеологического — 22-53-12. 22-54-04; промышленности и транспорта — 22-75-81; 22-65-01; агропромышленного — 22-90-66; 22-47-84; культуры — 22-64-75; 22-75-78; писем — 22-85-64; машинописное бюро — 22-89-51; корректорская — 22-89-88.

Газет арадувл шинареи. ереи, шоаттеи деношка

СФ05120. «Грозненский рабочий» издательства типографи, Маяковске, 92. Типография издательства «Грозненский рабочий», ул. Маяковского, 92. Заказ № 1983.